

МЕТОДОЛОГИЧНИ И ТЕОРЕТИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

Руска Димова¹

УВОД

Научните изследвания относно глобализацията на международните икономически отношения (МИО) обхващат цялата проблематика на осъществяването им. Извършват се многоаспектно, но основно значение има деленето на двуединството на международния бизнес и международните икономически отношения. В по-новите научни изследвания се установява нарастващото значение на проблематиката относно глобално-либералната концепция за МИО. Концепцията за глобалния либерализъм изяснява по качествено нов начин проблемите относно теоретизирането на МИО в отговор на нарастващото корпоративно влияние и усложняването на световното икономическо развитие. В предлаганата студия **обект на изследване** са именно теоретичните проблеми на МИО и новата методология за изясняването им при глобализацията. **Предметът на изследване** е глобално-либералната специфика на МИО. **Целта на студията** е обобщение на новите качествени характеристики на МИО, които изграждат глобално-либералния модел на развитието им.

Защитаваната теза е, че в условията на глобализацията МИО се променят цялостно, осъществяват се чрез нов структурен модел и се теоретизират чрез концепцията за глобалния либерализъм. Доказва се едностранността на неореалистките и неолибералните концепции и се отхвърлят идеите, че всяка от тях е най-вярната теория за глобализацията на МИО.

Прилага се новата методология на глобализацията, която е резултат от глобалния подход и е единство от знания на теорията за епохите и теорията за системите. **Представя се рамка за изграждане на общите понятия**, специфични за изследване на глобалната промяна. **Самите изследователски методи са предимно качествени** – на анализ и дедукция, т.е. обобщение на научна информация относно концепцията и процеса на глобализация на МИО.

Ограниченията на изследването са предимно в две насоки: първо, качествените характеристики на МИО включват политико-икономическите промени, а не цялото многообразие на междунaучните аспекти на глобализацията им и, **второ**, глобално-либералният модел е резултат от обобщение на структурните елементи, ендогенно съдържащи факторите на динамиката, без те да са предмет на изследването.

¹ Руска Димова е доктор по икономика, доцент в катедра "МИО и бизнес" при УНСС; e-mail.: rkd_tmio@yahoo.com

1. МЕТОДОЛОГИЧНА КОНЦЕПЦИЯ ЗА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

В началото на ХХІ век международните икономически отношения изразяват основите, характера, факторите и политиките на обществото, присъщо на глобалната епоха. Методологията за изследването им има глобални измерения, които са "по-скоро ex post facto оправдание на доказалата се удачна практика" (Олброу, 2001, с. 139). Тя е резултат от успешните обществени, икономически и политически практики, които дефинират глобалния подход. **Глобалният подход е исторически и логически обществен подход.** Чрез **историческия подход** се определя конкретният период на глобалната трансформация. Чрез **логическия подход** се обобщават характеристиките на глобализацията. **Глобалният подход** изключва реалистките методи, отнасящи се до непрекъснатостта и разнообразяването на формите на процеса на развитие. **Двата подхода – историческият и логическият, са основа за изследване на МИО в условията на глобализацията на ХХІ век.**

1.1. Исторически подход

Историческият подход се дефинира на основата на теорията за епохите. "Широката релевантност на тази теория не се състои в предоставяне на отговор на универсални проблеми. Тя по-скоро е ориентирана към въпроси, свързани с условията на човешкото съществуване, при които решенията варират съобразно различни периоди на историята и на различните култури. Тези въпроси включват: постигане на разбиране; комуникации; отношения между хората; живот и смърт; правда и неправда; възнаграждения и наказания; власт, свобода и съгласие; човечество и природа." (Олброу, 2001, с. 15).

Според теорията епохите се сменят, когато настъпят промени, които обуславят цялостни, дълбоки и гигантски преломи в световната история. Те могат да се представят като цивилизационни вълни с определена скорост и сила на явленията и събитията, водещи до отклонения във физическата и обществената среда и разпространяващи се в пространството. **Първата цивилизационна вълна** започва с аграрната революция и продължава над хиляда години – от 86 г. пр. н. е. до 1750 година. **Втората цивилизационна вълна** е индустриалната, продължила двеста години – 1750-1955 година. **Третата цивилизационна вълна** е глобалната епоха – от 1955 г. насам. Последователността на цивилизационните вълни характеризира цялостното преобразуване на света, вкл. материалните, моралните и културните му измерения. Преобразуването в света се проявява в обществото едновременно като циклични и линейни зависимости между неговата по-висока или по-ниска степен на развитие. Затова обществото е под влиянието едновременно на различни исторически епохи и цивилизации.

Всяка епоха има специфични исторически характеристики. Прилагането на историческия подход означава характеристика на епохите чрез анализ именно на специфичните начини на влиянието им върху отделния човек и обществото. Затова чрез него в характеристиката на отношенията между хората се включват въпросите

относно промените в поведението им в икономиката, власта и природата, постигането на разбирателство и общуване в целия свят, осъществяването на човешките права и универсалните принципи на мир, свобода, справедливост, сигурност, благоденствие. Ключът към изясняването им е определянето на спецификата на промените, които настъпват в практиката и в теорията в сравнение с предходните епохи.

Специфично за глобалната епоха е, че тя се отнася до цялостното обществено преобразуване в мащабите на света, което е равнозначно на ценностна преоценка в основите на дейността и в обществената организация на хората – рамка 1 (Олбру, 2001, 27,132; Мальцев, 2012, 105-108; Тофлър, 1992а, 121; Рийч 1992 и др.).

Рамка 1. Глобалната епоха – алтернатива на модерната

Според научните изследвания модерната и глобалната епоха са качествено различни светове. Понятието модерно е въведено през V век и има латински произход – *modernus*. Чрез него се означава новото и различното на ранното християнство от езичеството. Модерният подход е характерен за протоиндустриализацията през XV-XVII век. През XIX век чрез модернизацията се характеризира преходът от традиционното аграрно към индустриалното общество. През втората половина на XX век модернизацията се възприема като теоретична концепция за световното развитие, аспект на теорията за развитието – девелопментализма, и като концептуална насока на промяната на обществото.

Подходите и характеристиките на модернизма са ограничени в рамката на прехода от аграрното към индустриалното общество, който се извършва чрез активна държавна политика и обществена подкрепа. Затова концепцията на модернизма не е подходяща за постиндустриалното общество на масовото производство, както и за постматериалните ценности на икономиката на знанието и информационното общество. Това е така, защото представата за света през модерната епоха включва наличието на държавни територии и граници, фабрично производство, икономически национализъм, асиметрична международна стокова търговия, политическа йерархия, военно-политическо съперничество между държавите – велики сили. Обществено-икономическото развитие е ограничено в държавни граници, но зависи от експанзионистичните политики на по-силните държави и завладяването на световни ресурси и пазари чрез войни. Либерален или широкомислещ човек е онзи, за когото светът означава неговата страна или епоха. Общественото поведение се определя от идеите на философи, писатели, художници. Те изграждат модерната рамка на практическата дейност на хората. Но практиката не зависи само от идеи. Начинът на обществено влияние се състои в неформалното институционализиране на критичното мислене, постепенното ангажиране с опита и възприемането на дейността за смисъл на човешкия живот. Но в модерната рамка идеи-реалност не може да се контролира общественото поведение и да се осигури прилагането на основните човешки права. Политиката на реализъм не създава условия за осъществяване на универсалните идеали и принципи на свобода, справедливост и равенство между народите. Затова трансформацията на модерната епоха се извършва само отчасти и като следствие от успехите на обществото ѝ.

През глобалната епоха мястото на идеалите се заема от практически правила, изразяващи задължения и права на хората и влияещи върху общественото развитие в света като цяло и върху всеки отделен човек. В един свят на обществена отговорност идеите се превръщат в практика, в правила за пряко и последователно създаване на равни възможности за развитие на всички хора и държави. Същевременно глобализмът означава, че хората поемат задължения към света като цяло, както и ценностите, разположени в координатната система на земното кълбо. Изграждането на мостове между идеите и практика-

та преминава географските граници, променя реалистката политическа зависимост в глобална взаимозависимост.

През глобалната епоха общественият напредък зависи пряко от политическата практика, новите информационни технологии, новите начини на икономическа дейност на хората. Общественото поведение зависи от динамиката на международните, функционални и институционни, пазарни, организационни и управленски, икономически и политически фактори. Пътят на обществения напредък е усъвършенствването на човешкото съществуване чрез използване на потенциалните възможности за конкретно участие на всички народи в глобалната политика, икономика и култура. Обобщено, различието между модерната и глобалната епоха е принципно и създава алтернативна представа за всяка от тях.

Глобалната промяна започва с преходен период, който обхваща времето от 1956 г. до 1989 г. на XX век. След преходния период, в началото на XXI век, световното развитие се характеризира с качествена промяна, изразяваща се в технологична глобализация, глобални корпорации, нови глобални пазари, междущивилизационни конфликти, глобална култура, информационно общество и икономика на знанието. Така глобалната промяна се превръща в най-дълбоката социална, най-обхватната политико-икономическа и най-радикалната творческа промяна, основана върху нови начини на дейност, нови знания, енергии, технологии, транспортни и съобщителни средства, предприятия, училища, закони, политики и структури. По този начин цялостното преобразование на обществото се извършва в условията на нарастваща международна икономическа взаимозависимост между всички страни, сфери на дейност и управленски равнища. Затова историческият подход включва характеристика на промените в международния бизнес, международната икономическа политика, икономическата роля на държавата, партньорствата между частни и обществени предприятия, ролята на обществените организации и др.

Значението на историческия подход към глобализацията се състои в това, че чрез него се изяснява, че хората от втората половина на XX век и началото на XXI век са първите поколения, които осъществяват дълбока и мащабна обществена, икономическа, политическа и културна промяна в целия свят. "Наистина расте броят на уважаваните мислители, които са на мнение, че това което сега става, е вторият велик скок в историческото развитие – преминаването на варварството към цивилизацията. ... Преломът, който разделя историята на човечеството на две равни части, е настъпил в границите на живота на сегашното поколение. На практика нашият век (XX век – б.а.) представлява велика медиана, минаваща през средата на историята на човечеството." (Тофлър, 1992, с. 11-12). **Историческото значение на новата, глобална епоха за бъдещето се състои в създаване на условия за изграждането на свят на мира, свободата, справедливостта, разбирателството и сътрудничество между хората от различни цивилизации.**

Историческият подход означава още и ново концептуализиране на проблемите на общественото преобразуване чрез изследване на специфичното глобално взаимодействие между икономически, политически, правни, културни и други науки. Изследванията за явленията и процесите, присъщи на глобалната епоха, се извърш-

ва чрез нови подходи и принципи на анализ, създаване на нови концепции, изграждане на нови понятия.

Специфичните принципи на историческия подход за изследване на глобалната промяна включват:

- отворено възприемане на характеристиките на световното развитие, информираност за функционирането на различните дейности и на взаимосвързаността, противоречивостта и незавършеността ѝ от гл. т. на променящата се реалност;
- създаване на новост чрез определяне на алтернативите на новата посока на бъдещото обществено развитие, вкл. световните мащаби и основи на икономическата и обществената дейност на хората, ограничеността на традиционните държавни политики и необходимостта от нови общи стратегии и международни организации за осъществяване на икономическата взаимозависимост и политическата дейност;
- приемане на обективния многоцивилизационен или многокултурен характер, на неопределеността и непоследователността на общественото развитие, на несъвършенството на пазарните, информационните и институционалните процеси, на икономическите и политическите рискове при тяхното осъществяване;
- приемане на строго емпиричния характер на обществената промяна, резултат от история в процес на създаване и утвърждаване на самия опит чрез доказване и проверка на истините за най-добрите практики и вярното им изясняване;
- приемственост между глобалната и модерната епоха и по-нататъшното търсене на отговор на въпроса какво е значението на човешкото същество – да си свободен и справедлив човек, конкурентен бизнес партньор, участник в общност, господстващ собственик или управляващ мениджър, управляващ или потърпевш, да имаш по-добро качество на живот или недостатъчно потребление и несигурност.

1.2. Логически подход

Цялостната методологична рамка на глобалната промяна включва освен исторически и логически подход към нея. (Олброу, 2001, с. 157, 172-173, 185, 187; Алтухо, 2000, с. 30-38; Островская, 2012, с. 25-33 и др.) **Логическият подход към глобалната промяна се основава на теорията за системите. Той е системен подход, вкл. подход на анализ и синтез.**

Системният синтез е методологична рамка за изучаване на сложни обекти, чието развитие изразява цялостни трансформационни промени. Чрез системния синтез се обхващат новите концепции за значението на пазарните, технологичните, управленските, политическите и институционалните основи на глобализацията. Чрез него се запазва интелектуалната традиция, но изследването на явленията и процесите се извършва в съответствие с характера на обществената промяна, при която водеща е тенденцията към обновяване, съчетаване и сближаване на интересите и целите на хората в целия свят. Затова дефинирането и класификацията на теорията за системите представляват съществена стъпка на системния подход. Системата се определя като множество от взаимосвързани части, обособени от средата и взаимо-

действащи с нея като цяло. Класификацията на системите включва естествени, обществени и изкуствени, отворени и затворени, динамични и статични и други видове.

Обществената система се характеризира с общите елементи на системите: **първо**, обективно отражение на реалността; **второ**, специфичен управленски субект; **трето**, структура на системата, изградена от йерархични, хоризонтални, диагонални, мрежови и други връзки между елементите ѝ; **четвърто**, динамично равновесие на системата и механизъм за възстановяването му чрез изменение, вкл. развитие, разширяване и т. н.; **пето**, дългосрочни, последователни промени на системата чрез адаптивни механизми; **шесто**, отвореност и непрекъснато функционално взаимодействие между частите ѝ и между тях, системата и външната среда.

Прилагането на теорията на системите към глобалната епоха е възможно поради спецификата на присъщите ѝ явления и процеси, вкл.: **първо**, наличие на обществени промени в света като цяло; **второ**, функционална мисия – мир, икономическо развитие, справедливост, солидарност, равенство, отговорност; **трето**, сложност на световното обществено развитие, множество диференцирани организационни структури и многовариантност на процесите на функционирането им; **четвърто**, демократизация, равнопоставяне на народите, равнопоставеност между държавите, многостранно и комплексно взаимодействие помежду им; **пето**, дългосрочност и постъпателност на взаимодействието между глобалните явления и процеси, резултат от ендегенни фактори.

Според спецификата си глобалната система се определя като множество от връзки и отношения между явленията, процесите и структурите, в което намират израз сложността, цялостта, взаимозависимостта и многомерността им. Чрез нея се представя спецификата на обективните явления и процеси на глобалната епоха като взаимосвързани, но противоречиви и същевременно допълващи се, основани на новите фактори и осъществявани чрез политики на отворено, комплексно и динамично равновесие и адаптивност, многоцентричност и плурализъм.

Методологичното понятие взаимозависимост характеризира цялостта на глобалната система. Цялостта изразява зависимостта на всяка част на системата от мястото ѝ и функциите вътре в нея. Взаимозависимостта е явление и процес, произтичащи, от една страна, от специфицирането на отношенията между хората в рамките на глобалната система, и от динамиката, съдържаща се в тези отношения, от друга. Когато в системата обхватът на взаимодействията нараства, взаимозависимостта и равнищата на функционирането ѝ се увеличават и сложността и динамиката ѝ се повишават.

Методологично понятие на глобалната система е също така многомерността. Многомерната система е сложна съвкупност от много измерения. Измерението е мисловна форма, чрез която се изразяват количествени измерители и качествени характеристики на системните връзки и отношения. То е дефиниращо понятие за същността на взаимодействащи, взаимозависими и взаимодопълващи се връзки и отношения. В това си качество многомерността характеризира отвореността на взаимосвързаните, допълващите се измерения от сложни и динамични връзки и отношения. **Чрез многомерната система се прилагат едновременно принципите на логоцентризъм и антиномизъм, като се преминава границата помежду им.**

Логоцентризмът е съвкупност от мисловни процедури, чрез които конкретното многообразие на явленията се свеждат към същественото и рационалното вътре в тях. **Антиномизмът** е основа на многомерния плурализъм, който изразява съществуването на множество независими методи, принципи и ценности.

Чрез многомерната система се изследва промяната в обществените отношения през глобалната епоха. Прилагането ѝ не означава систематизиране на измеренията на предходни международни явления и процеси. То е подход за характеризане, сравняване, конфигуриране и преценка на явленията и процесите чрез качествени и количествени показатели, правила и критерии на глобалното им преобразуване, от една страна, и определяне на динамиката, съдържаща се в тях, от друга. Светът е материалната и ценностната точка за съотнасянето им, а не универсален идеал, според М. Олброу.

Анализът на обществените отношения се извършва чрез принципи, изразяващи свойствата на системния подход и тяхната специфика през глобалната епоха, вкл. обекти, динамика, субекти, управление, стабилност, комплексност, многообразие и др.

Първият принцип изразява обективността, динамиката и цялостта на глобалната система. Глобалният ѝ обхват определя разширяването на основата на анализа, вкл. явленията и процесите на развитие на политическите, икономическите и културните отношения. На тази основа обществените промени се анализират като обективен икономически, политически и културен процес, чийто двигател са интересите и ценности. Обществените промени се анализират като резултат от противоречиви, но същевременно допълващи се интереси и общи ценности. Цялостта на системата изразява зависимостта на частите ѝ от свойството ѝ като цяло. Тя има за резултат системни ефекти, в основата на които са синергичните връзки и взаимозависимостта. Промените в системата са взаимозависими. Те се извършват според съответните вътрешни организационни и функционални условия, определящи посоката и динамиката ѝ. Опитът при осъществяването им води до нови идеи и практически служи за достъпното и по-доброто ѝ разбиране.

Вторият принцип на глобалната система е наличието на многообразие от субекти. В глобализацията участват всичките хора, държави и правителства, междуправителствените и неправителствените обществени организации, международните интеграционни институции, многонационалните финансови и нефинансови корпорации, международните инвестиционни фондове и др. Те се класифицират според различни критерии. Например, според политическите критерии, те са държавни и недържавни, вкл. обществени организации, многонационални корпорации и др. Според икономическите критерии те са мега-, макро- и микроикономически субекти.

Третият принцип на глобалната система е разглеждането ѝ като управлявана система с многоцентрична структура. Глобалната система функционира чрез управлението ѝ от различни центрове, равнища и структури, осъществяващи икономически, политически и културни отношенията в целия свят. Тя е множество от системообразуващи организационни структури. Чрез тях се осъществява взаимозависимостта между страни и групи страни с различна степен на икономическо развитие и различни политически системи. Наличието на повече управленски центрове

и равнища на обществените отношения изразява противоречието между новите, по-сложни и по-добри, от една страна, и традиционните, по-прости и недостатъчно резултатни структури, начини и механизми на световното развитие и управление. Новите, глобални начини на управление на обществената промяна осигуряват адекватността, стабилността, гъвкавостта, непрекъснатостта и дългосрочността ѝ. Стратегическите управленски решения изразяват поведението на хората, вкл. на интеграция, сътрудничество и съперничество, и са ново знание за осъществяване едновременно на световни, регионални и национални, икономически и институционални отношения.

Четвъртият принцип е комплексното съответствие между вътрешните и външните измерения на глобалната система. Той определя предимствата на хоризонталните пред йерархичните обществени отношения. В съответствие с него се осигурява функционалната и институционалната стабилност, последователност, адаптивност, стандартизираност и ефективност на цялостното обществено преобразуване. Той е основа на анализа на частните, обществените и смесените организационни структури, пазарните, информационните и техническите системи, икономическата интеграция, политическата демократизация и други процеси.

Петият принцип на глобалната система е многообразието в начина на живот, дейност и взаимоотношения на хората в либералното общество. Многообразието изразява съществуващите различия между бедни и богати хора, бързи и бавни икономики, големи и малки страни, силни и слаби държави. Тези различия са резултат от предходните епохи. Глобалната епоха създава възможности за обединяване на хората, изграждане на нови държавни и международни институции и за участие на всички народи в обществения и икономическия напредък в света. Присъщите ѝ нови демократични политически и икономически основи са условие за конструктивно обединяване на съществуващите култури, народи, малцинства и религии, вкл. чрез глобалното "интернет село".

Понятията на глобалната епоха са свързани с лавинообразната употреба на определението "глобално" през 90-те години на XX век – рамка 2 (Олброу, 2001, с.43-44, 126-127, 188, 209, 313).

Рамка 2. Понятия на обществените отношения на глобалната епоха

Понятието глобално е определение за характера на относителната независимост на отношенията между хората в пространството и времето. Същевременно то отразява взаимозависимостта между хората според отношението им към природата, културата и опита, а не традиционната производност на производството и потреблението им от мястото и времето на създаване на блага. Глобалното пространство е многонационално и начините на живот и дейност на хората не са обвързани с конкретното място и време. Глобалното носи знака на рационалната човешка дейност и на общността като либерална ценност. Или понятието глобално означава обединяване, а не разделяне на хората и дефинира нов принцип на взаимозависимост помежду им – принципа на глобалната икономическа взаимозависимост. Чрез него пък се обяснява принципа на рационалност като основен за икономическата политика и произведен за социалната политика.

Глобалността е понятие за начина на реално взаимодействие между хората в света като цяло. Глобалният начин на човешка дейност се отнася както до индивидите, така и до техните организации. Смисълът на глобалността като начин на взаимодействие на хората в света се

състои в рационалността на частните и обществените материални интереси и в универсалността на демократичните политически принципи и етични културни ценности.

Глобализмът е нова либерална политика за общественото преобразуване и развитие, чиито цели, насоки и инструменти осигуряват условия за поемане от хората на отговорност за света като цяло. Глобализмът означава практически и непосредствен прилагане както на новите, така също и на съществуващите ефективни инструменти, подходи и структури за осъществяване на по-справедлива икономическа дейност чрез реформирането ѝ и преразпределянето на резултатите от нея. Глобалната либерална политика включва еднакви демократични икономически и политически принципи и правила на дейност и различни управленски равнища, вкл. междудържавно, наднационално, национално, регионално и местно. В този смисъл, съобразно потребностите на хората, глобализмът е универсално определен от ценностни, организационни и рационални принципи – мир, свободата, справедливост, солидарност, сигурност, доверие, конкуренция, партньорство и благосъстояние. Чрез прилагането на тези принципи глобализмът защитава човешките права, частните, специфичните и обществените интереси.

Глобалните сили са технологични, екологични, икономически, политически, демографски, географски и културни фактори, осигуряващи безграничното осъществяване на човешката дейност. Те променят цялостно традиционния начин на управление на дейността на хората, който се характеризира с териториални държавни граници. На епохалните качествени промени и предизвикателства на глобалните сили съответстват световните мащаби на дейност в глобалното пространство. Под влиянието на глобалните сили се извършва цялостен, динамичен и ускорен структурен, социален и културен прелом, радикално променящ отношенията между хората и на хората към природата. Извършва се информационната технологична революция, разрешават се екологични конфликти, установяват се преките форми на демокрация в гражданското общество, вкл. политически институции, икономически механизми и обществени организации, прилага се принципът на плурализма, изгражда се либералното световно общество.

Глобализацията е общото понятие за дефиниране на новата, цялостна комплексна и последователна промяна в човешките взаимоотношения в границите на целия свят.

Етимологично думата "глобализация" произхожда от латинската **глобус**. Семантично съответства на прилагателното глобален – "global", чийто превод от английски или френски език на български е "общ, глобален". Френският термин, използван в научната литература, е мондиализация – "mondialisation". В немския език този смисъл има съчетанието "целият единен свят" – "die ganze, einheitliche Welt", в английския пък – световен мащаб "worldwide". В руската научна литература се използва понятието глобализация.

Самото понятие глобализация е определение за процеса на цялостна, дълбока, последователна, постепенна и комплексна обществена промяна, която се извършва в света. Посоката на процеса не е предварително определена и се дефинира чрез мрежа от понятия – икономически, екологични, политически, културни и други значения на понятието глобално. В този смисъл **глобализацията не описва конкретни процеси на промяната. Глобализацията е идея за практическата пряка отговорност на всички хора от целия свят при осъществяването им.** Глобалната отговорност не е тяхна вътрешно присъща черта, а израз на историческата посока и качествения смисъл на промяната, състояща се в нарастващата взаимозависимост помежду им. Хората са взаимосвързани по силата на реалността, а не по план.

При интерпретиране на човешките взаимоотношения от гледна точка на света като цяло се прилага терминът конфигурация. Той изразява свързаността и подредеността на характеристиките на глобалната епоха, без те да се представят сами посебе си. Процесът на глобализация обхваща конфигурации от дейности на хора с различни харак-

теристики, но взаимно свързани и взаимно зависими от общи организационни структури. Обхващащите света организации са резултат от институционални практики, които, на свой ред, се стремят да администрират и затова са неподходящи за контрола на която и да било национална държава. **Конфигуративната представа за глобализацията служи не за конкретно описание, а за открито изясняване на глобалната качествена промяна в човешките взаимоотношения.** Чрез нея се обобщава сложността и неопределеността на новите конкретноисторически промени, а не на законите и процедурите за осъществяването им. Тя е синтез от критично концептуализиране на влиянието на глобалните сили и предизвикателства и на рисковете при поемане от хората на практическа обща отговорност за стабилността и качеството на управлението им. Затова **понятието глобализация отразява дълбоко противоречивия характер на либералното общество и подчертава значението на науката и културата за формирането на глобално мислене за новата епоха и за конкретното участие на хората в осъществяването на икономическите, политическите и културните промени.**

1.3. Световна икономическа система в условията на глобализацията

Икономиката е основа на глобализацията като цялостен обществен процес. Промените в икономиката могат да се интерпретират в контекста на глобалния исторически и логически системен подход.

Чрез историческия подход се определят специфичните характеристики на промените в световна икономика, които са резултат от новите глобални явления и процеси. Световната икономика се появява след географските открития в края на XV век. Според напредъка на аграрната и индустриалната дейност, производствената специализация и натрупването на капитал тя се характеризира с възходящи и низходящи периоди на развитие. Икономиката се развива възходящо върху основата на аграрния сектор от 1450 г. до към 1600 година. Следват периодите на стагнация от 1600 г. до 1750 г. и началото на индустриализацията – от 1750 г. до втората половина на XIX век.

Изграждането на световната икономика като единно цяло започва в края на XIX. То е резултат от развитието на международната стокова търговия като първа форма на МИО. Световното икономическо развитие се отъждествява с военната сила, индустриализацията, световната стокова търговия и капиталистическото общество. Световната търговия със стоки и войните са основни форми на отношения между страните. Световните региони са основни геополитически структури, които се характеризират с икономическа зависимост на колониите от държавите – велики сили. Социално-икономическото значение на световната стокова търговия е противоречиво. Световното богатство се поделя предимно между държавите, определяни като великите сили. Светът се разделя последователно на развити и развиващи се страни, на Изток и Запад, Център и Периферия. Войната се използва от богатите и силни държави за пряко получаване на икономически изгоди и т. н.

Качествено новата световна икономика през втората половина на XX век изразява цялостните обществени промени, резултат от технологическата революция, глобализацията на стоковите и финансовите пазари, изграждането на международни производства и глобални бизнес мрежи и дългосрочна гло-

бална търговска либерализация. Развитието на световната икономика придобива глобални насоки – глобални корпорации, глобални пазари, глобален маркетинг, глобални финансови центрове и други. Отговорът на въпроса за присъщите предпоставки за глобализирането ѝ обхваща преходния период в края на XX век и включва информационния технологичен начин на производство, политическите и културните качествени промени през последните три десетилетия. Епохалните промени в края на XX век и началото на XXI век в науката, технологиите, комуникациите, производството и политиката определят абсолютно и относително нов начин и степен на световно икономическо развитие – рамка 3 (World Trade Report, 2003, 85-89; World Investment Report 2003, р. 3, 6; Шишков, 2001; Панков 2011; Соколов 2011 и др.) .

**Рамка 3. Международните икономически предпоставки
на прехода към глобална икономика**

След Първата световна война държавите осъществяват протекционистични мерки и пряка намеса в икономиките си. През 1929-30 г. настъпва най-голямата за XX век световна икономическа криза. През 40-те години световната икономика е разрушена и дезинтегрирана от Втората световна война. След нея САЩ са доминиращият производител, износител и кредитор в света. През 1971 г. се разпадат Бретън Уудската система. През 1973-74 г. ОПЕК повишава световната цена на петрола, задлъжняват повече от 50 развиващи се страни. През 90-те години на XX век страните от Централна и Източна Европа извършват преход към пазарна икономика, изграждат правови държави, създават демократични политически структури. Започва изграждането на многоцентрична световна система. Държавите с различни икономически системи осъществяват общи, световни и регионални стратегии за поддържане на икономическата сигурност и политическата стабилност в целия свят. Те обхващат икономическо сътрудничество, възстановителни дейности и военни мисии за борба срещу нарастващите заплахи от ядрено въоръжаване, международен тероризъм, религиозен екстремизъм и организирана престъпност. Започва епоха на съвсем различни "сражения" – епоха на конкуренция на различни стопански системи.

Предпоставките на глобалната икономика се отнасят до изпреварващото нарастване на международните икономически връзки, резултат от продължителното влияние на икономически, политически и културни фактори:

Първо. Институционализиране на икономическата дейност в световен мащаб, поява на глобални корпорации, които – на основата на технологичната конкурентоспособност и задграничните инвестиции, разрешават "въпроса за властта", вкл. чрез сливане, придобиване, поглъщане, корпоративна култура, гъвкави фирмени структури и мрежи. Центърът на тежестта на предприемаческите корпоративни стратегии се премества от национално на наднационално корпоративно равнище. През 90-те години на XX век броят на големите глобални корпорации се удвоява, а броят на задграничните им предприятия се увеличава пет пъти. Делът на задграничните активи на нефинансовите и финансовите корпорации от световния БВП се увеличава от 4,9 % през 1945 г. на 56,85% през 1995 г. През 2000 г. индексът на транснационализация в света и на всяка от трите групи страни – развити, развиващи се и източноевропейски, е съответно: 59,4; 45,7; 30,3. През 2000 г. световният финансов обмен е 7,5 трлн. щ. дол. – четири пъти по-голям в сравнение с 1990 г.

През 1999 г. на хоризонталната интеграция на капитал и собственост в света се падат 71,2% от общия обмен на капитал при 55,8% през 1990 г. Капиталовото обвързване води до образуване на глобални корпоративни мрежи и до нарастване на дела на инвестициите в човешки капитал. Във водещите индустриални страни през 1950 и 1998 г. той е съответно от 31% до 69%. През 90-те години в развитите страни делът на новите инвестиции нараства от 59% до повече от 74%, а в развиващите се варира между 24% и 37,2% от общите инвестиции. Новите разделителни линии в света са 2-3 хиляди големи корпорации, които формират геоикономически пространства и центрове. Те променят значението и ролята на стари и нови икономически сили – САЩ, Япония, ЕС, от една страна, и Бразилия, Русия, Индия и Китай (БРИК), от друга. Глобалните корпорации контролират 30% от износа на преработващата промишленост, 75% от световната търговия със суровини, 80% от световната търговия с нови технологии;

Второ. Изпреварващи темпове на преработващата промишленост. Тя нараства 7,8 пъти през 1956-1999 г. при 3,3 пъти нарастване на производството на добивните отрасли и 2,9 пъти – на селското стопанство. Темповете на световния износ на преработени продукти са нарастващи, основани на единния технологичен цикъл на продукцията, специализацията на производствения процес и изграждането на цялостни международни производствени процеси, трайно обвързващи националните икономики чрез вътрешноотрасловата търговия.

Трето. Подобряване на международната транспортна инфраструктура чрез диверсификация на транспортните средства и пътища, ускорено развитие на въздушния и морския транспорт, изграждане на тръбопроводи, което води до понижаване на разходите и съкращаване на икономическото разстояние.

Четвърто. Бурно развитие на ИТ-сектора и космическата индустрия. През последните двадесет и пет години броят на компютрите в света расте средногодишно с 58-60%. Развиват се нов вид комуникации по Интернет. Информационният обмен чрез Интернет се удвоява на всеки 100 дни. Повишава се качеството на човешкия капитал чрез компютризиран начин на обучение. Новите възпроизводствени технологии се разпространяват чрез МНК, което води до изостряне на технологичната конкуренция.

Пето. Засилено взаимното влияние на културните фактори. Започва монополизация чрез господстващо положение в света на отделни национални култури. Едновременно се появява и глобалната култура, основана на многообразието в света.

Шесто. Утвърждаване ролята на световните организации като центрове за регулиране на МИО. Световната търговска организация (СТО) понижава средното равнище на вносните митнически ставки от 40% на 4 %. Политиката на глобално либерализиране на световната стокова търговия предизвиква промени в регулирането както на външната търговия, така и на инвестициите. През 1991-2001 г. броят на страните, които са направили промени в инвестиционните си режими, се удвоява, както и броят на тези от тях, които създават по-благоприятни инвестиционни условия. През 2001 г. броят на двустранните инвестиционни договори достига 2099. Глобалната търговско-икономическа либерализация и регулиране на СТО се превръща в практическа алтернативна на протекционизма на държавите и на дискриминацията, присъщи на традиционната световна стокова търговия. Засилва се регулирането в социалните, екологичните и миграционните връзки.

Целите на Хилядолетието предвиждат двукратно намаляване на бедността до 2015 г. чрез институционализиране на социалните мрежи, изграждане на производствена инфраструктура и въвеждане на икономически методи на използване на Официалната помощ за развитие. Дейността за трайно преодоляване на световната бедност и за устойчиво развитие се насочва към международното икономическо сътрудничество между официални и частни организации и съответните промени в структурите, стратегиите и процесите за разрешаване на противоречията помежду им при осъществяване на обществените

интереси. ЮНЕСКО създава условия за свободен културен обмен, присъщ на общуването между хората и институциите, съответстващ на съществуващото многообразие в глобалното информационно пространство.

Седмо. Значително се увеличава броят на обществените организации за защитата на етнически, женски, културни, научни, спортни, екологични, професионални и други права. Развива се частната благотворителност. Разработват се проекти за глобално управление – Global Governance. Появяват се новите антиглобалистски организации, които са създадени специално за борба с неолибералната глобализация.

Осмо. Ускоряване, задълбочаване и засилване на глобалната икономическа интеграция, чийто резултат е значителният дял на определени организационни структури в световния износ: през 2000 г. дялът на ЕС, НАФТА, АСЕАН и МЕРКОСУР е равен съответно на 36,4%, 19,8%, 6,9% и 1,4% или 64,5% от стойността му; Западна Европа, Азия, Северна и Латинска Америка заемат 39,5%, 26,7% и 22,9% или 89,1%. В световните региони интеграционните обединения заемат над 74% от световния износ.

Общият резултат е по-високата степен на икономическа взаимозависимост в света. Дялът на външната търговия към БВП нараства от 16 % през 1950 г. на 37 % през 2000 г., а заедно с международната търговия с услуги – на 44%. Експортноориентираните икономики се развиват много по-бързо. Световният БВП нараства 19 пъти, колкото през цялата предишна епоха. В края на XX и началото на XXI век МНО действително имат световни мащаби, икономическата глобализация засилва процеса на световното им регулиране и значението им за световното развитие.

Същевременно пропастта между богати и бедни хора се увеличава. През 1987-1998 г. броят на хората, живеещи с по-малко от един долар на ден, остава постоянен -1,2 млрд. души. В началото на 2000 г. разпределението на световния доход между 6,2 млрд. население на света е както следва: 82,7% на първите, 11,7 % на вторите, 2,3% на третите, 1,9% на четвъртите и 1,4 % на последните 20% от световното население. Помощта за слабо развитите страни достигна през 2001 г. едва 25 млрд. долара. Над 55% от нея се предоставя от ЕС. Изострят се глобалните екологични проблеми. Влошава се световната демографска структура. Проблемите на нелегалната миграция се изострят. Организираната престъпност се разширява в мащабите на света.

Логическият подход към световната икономика включва изясняване на специфичните ѝ системни характеристики, т. е. обективната тенденция към нарастване на цялостта, управляемостта и значението ѝ при глобализацията.

Световната икономическа система се състои от взаимосвързани и взаимозависими национални икономики. Тя функционира на основата на пазарните принципи, върховенството на закона, частната собственост и конкуренцията с основна цел печалба. Развива се чрез разрастване на производството в глобалното пространство, на основата на технологичната специализация и фирмена интеграция, изпреварващото развитие на услугите, институционализирането на нови глобални пазари, корпоративните стратегии и вътрешнофирменото управление, националните политики, международното икономическо сътрудничество и интеграция. "Обективните промени превръщат световната икономика в цялостен глобален организъм, споен вече не просто чрез международното разделение на труда, но и чрез гигантски по мащаби световни производствено-пласментни структури, глобална финансова система и планетарна информационна мрежа." (Шишков, 2001а, с. 20).

Световната икономическа система не е просто съвкупност от национални стопанства, а самостоятелна структура, относително обособена спрямо тях. "Отношението между отделното национално стопанство и световното стопанство съответства на взаимоотношението между част и цяло." (Маринов, 2006, с. 27).

Националните икономики са подсистеми, изграждащи първата и основната част на световната икономическа система. Те са икономики на малки и големи страни, с богати и бедни хора, с бързо и бавно развитие. Но всяка от тях участва в световната икономика на основата на диференцирани дейности и структури, вкл. в международни производства. **На глобална основа нараства взаимозависимостта между четирите икономически сектора – аграрен, индустриален, услуги и знания. Утвърждават се нови пазарни структури, диференцирани чрез глобалната конкурентоспособност. Пазарите на стоки, услуги, капитали и труд се институционализират в глобалното пространство.** Те се регионализират в мащаба на света чрез корпоративни стратегии, нови технологии, културни фактори и интеграционни структури. Същевременно относително намалява комплексността на националните икономики, което е резултат от възпроизводствената взаимозависимост в мащаба на света.

Международните икономически отношения са втората част на световната икономическа система, която се състои от функционални и институционални структури и механизми. Те определят същността и начините на функциониране на световната икономика. Те включват в нея националните икономики според достигнатата степен на взаимозависимостта им. При глобализацията и нарастващата производствена, финансова и търговска взаимозависимост нарастващо значение имат икономическата интеграция и сътрудничество.

МИО са динамичното измерение на световната икономическа система, с ендегенна способност за уравновесяване според глобалните им мащаби и факторите на интензивността им. Същевременно те са във взаимодействие с другите обществени, политически, екологични, географски, демографски и идейни системи. При осъществяването им това води до изостряне, ускоряване и увеличаване на съответните политически, екологични, културни, религиозни и идейни различия. Затова чрез определяне на външното взаимодействие на МИО е възможно изследването на цялостната им глобална промяна, съответно моделиране на състоянието, динамиката и перспективата ѝ.

Новите насоки на изследване на МИО се определят според предпоставките и факторите, политиките и инструментите за развитието и управлението им. Центърът на анализ са участниците в световно-икономическото управление, ролята им, спецификата на глобалните управленски структури, принципите и равнищата за създаване на общи правила, прилагането на глобални стратегии и регулаторните механизми за управлението им, осигуряващи интензивен икономически растеж и устойчиво развитие в света.

Значението на системния подход към МИО се състои във възможността да се интерпретират и моделират промените в световната икономика от гледна точка на обществено-икономическото взаимодействие и по-високото равнище на управлението му. В обхвата на световната икономическа система се включват новите фор-

ми и области т. е. структури, процеси, политики на различни равнища. Това създава възможност за цялостен анализ и синтез на промените както на съществуващите, така и на новите политики и инструменти на световното икономическо развитие. Многомерността му определя осмислянето на специфичните качествени промени от гледна точка на принципите им, качествените и количествените им измерения.

Прилагането на системния подход към световната икономика изисква: **първо**, точно отразяване на обективните световно-икономически явления и процеси в частния и общественния сектор чрез позитивни и нормативни модели; **второ**, вярно представяне на институционалните, организационни и управленските отношения; **трето**, определяне на динамиката в обхвата, факторите, механизмите и ефектите; **четвърто**, обобщение на по-съществените глобални икономически тенденции и определяне на посоката на световното икономическо развитие; **пето**, обобщение на новите специфични характеристики; **шесто**, определяне на бъдещите насоки и проблеми чрез модели, прогнози, оценки и др.

Моделирането на световните икономически явления и процеси осигурява представа за икономическите процеси в света като цяло. То е основа за подготовка на стратегии за дългосрочното и оптималното им осъществяване. Чрез него различията в практиката на прилагане на европейските, азиатските, японските – в частност, и американските икономически концепции се изместват от сходствата помежду им. Преодоляват се трудностите при изследването на икономическите и политическите отношения като се разкриват общите спорни въпроси. Създава се интерпретативна основа за изясняване проблемите на новите производствени, пазарни, организационни, функционални, институционални и регионални взаимозависимости, структури и процеси, които са алтернативни на традиционните международни икономически отношения.

По-важните общи световно-икономически промени и проблеми, предмет на изследване са: новите информационни технологии; технологичната конкуренция и организационно-правните основи, създаващи условия за реализиране едновременно на сравнителни и глобални предимства; факторите и политиките за осигуряване на икономическа ефективност, икономическа стабилност и сигурност, заетост, устойчив икономически растеж, икономическо благосъстояние и висок жизнен стандарт; зависимост на националните икономики от вноса на инвестиции, предимствата на глобалната информационна, производствена, технологична и екологична инфраструктура, на човешкия капитал и иновациите; механизмите за предотвратяване на икономически рискове от глобални финансови кризи; значението на финансовата стабилност и държавните разходи за икономическото сътрудничество и интеграция, за глобалната либерализация и публично-частните партньорства; ефективното и справедливото използване на световните ресурси, контрола върху разпределението им, повишаването на световните цени на енергийните източници и суровините и влиянието им върху стратегията за преодоляването на бедността и отрицателните странични ефекти, екологизацията и устойчивия икономически растеж; новите гео-икономически структури и процеси на МНО и проблемите на икономическата политика при засилване на транснационалната корпоративна институционализация; разширяването на възможностите за икономическо сътрудничество и интеграция чрез програми и проекти на световните организации.

2. ГЛОБАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ

Според глобалния подход международните икономически отношения се определят чрез качествените им измерения на развитие и управление в света като цяло. Чрез тях се обобщават новите и същевременно сложни, нееднозначни и противоречиви практики на общественно-икономическото развитие в света в началото на XXI век. Отговаря се на въпросите относно специфичните принципи, основи, структури и начини на осъществяването на МИО.

Първото измерение на МИО е глобалната икономическа взаимозависимост. В сравнение с предходното индустриално общество икономическата взаимозависимост между страните изразява интернационализация на икономическата дейност. Тя е основана върху структурни, технологични, производствени и пазарни промени, излизачи извън националните икономики и осъществявани от ТНК на основата на производствените им мрежи, чрез чуждестранните преки инвестиции и неакционерните форми като глобални търговски вериги в услугите и др. Финансовите ТНК предоставят 20% от чуждестранните преки инвестиции. През 2010 г. добавената стойност от задграничните поделения на ТНК достигна 40% от общата. Франчайзингът се осъществява чрез чуждестранни преки инвестиции, например през 2011 г. в сравнение с 1996 г. чуждестранните франчайзингови системи в Русия се увеличиха десет пъти. Индикаторът за добавената стойност на индекса за принос на чуждестранните инвестиции за развитието на приемащата страна показва еднакъв брой точки на САЩ и Япония с Китай, Индия, Мексико, Израел и др. (WIR 2011, р. 24, 26, 127; WIR 2012, 197-198).

Глобалната икономическа взаимозависимост е по-високо равнище на взаимодействие между национални и световни, частни и обществени организационни структури. Тя е начин за дългосрочно, необратимо свързване на икономиките на страните чрез структури, стратегии, политики и механизми за функционирането и управлението им.

Резултатът от глобалната икономическа взаимозависимост е сближаване между частните и обществените интереси, което е функционално, основано върху пазарната конкуренция и целенасочени обществени действия. При осъществяването им политическите решения заменят конвенционалните войни, както и създават условия за предотвратяване на международни терористични заплахи. По този начин се ускорява разрешаването на проблемите на развитието в света, преодоляването на бедността и се улеснява сближаването в степента на икономическо развитие. В този смисъл се прилага идеята за разширяване на рационализма на практика и за икономизиране и социализиране на всички политики.

Според посочената идея националната и световната икономическа политика са творчески действени фактори, които определят динамиката на икономическата взаимозависимост в света. От тях зависи трайното разрешаване на проблемите на благоденствието и икономическото сближаване в глобален мащаб. Икономическата взаимозависимост в света трябва да се осъществява върху пазарна основа, но чрез

обща правила, организационни структури и управленски функции на регулиране, многостранна координация, хармонизиране и контрол на световното развитие.

Второто измерение на МИО е, че те са проблемно ориентирани към осъществяване на глобално регулиране и управление чрез световните организации, което съответства на характера на реалността, икономическото сътрудничество и интеграция. В тесен смисъл глобалното управление се осъществява на световно равнище. В широк смисъл то интегрира националното, наднационалното и световното управленско равнище.

Качествената промяна в МИО засяга организационно-управленските структури в целия свят и обхваща дългосрочните глобални явления, процеси и проблеми. Състои се в реформиране и по-тясно взаимодействие на световните организации, активно участие на обществените и частните организации в разрешаването на социалните, културните и екологичните проблеми, в задълбочаването и засилването на международната интеграция (Хаджиниколов, 2008, с. 135-150, с. 212-243).

Проблемите на МИО имат световен обхват, вкл. запазване на мира, опазване на околната среда, осигуряване на енергия, суровини и храни, създаване на социални, трудови, образователни, здравни, демографски и културни условия за икономическо развитие, преодоляване на природните бедствия, болестите, борба с международния тероризъм и организираната престъпност, преследване на трафика на хора, наркотици и оръжие, корупцията, бюрокрацията и нарушаването на човешките и гражданските права, та чак до изследване на Космоса и опазване на Земята.

Проблемите на МИО определят създаването на стратегии и справедливи условия за икономическо развитие в света чрез опазване на околната среда, спазване на търговските закони и трудовите стандарти, предотвратяването на глобални финансови кризи, както и преследване на корупцията, бюрокрацията, участието в мафиотската икономика. В света най-важният проблем е създаването на икономически предпоставки за намаляване наполовина на бедността в най-слабо развитите страни според Целите на Хилядолетието на ООН и механизмите на МВФ и на СБ за развитие в света и мерките на МВФ и Г20 за преодоляване на глобални финансови кризи. Нарастваща роля в този процес имат обществените организации, икономическите общности и реформаторските политически партии.

В целия свят се създават обществени структури и институционни механизми за поддържане на устойчиво развитие, вкл. зони на мира, защитени природни територии, демилитаризирани зони, пространства на сигурността и свободното движение на хора и др. Новите геополитически отношения включват предоставяне на коалиционна помощ в борбата с диктаторски режими, за предотвратяване на терористични атаки, граждански войни, преодоляване на природни бедствия, нарушения на човешките права, преследване на наркобизнеса, мафиотските мрежи, корупцията, прането на пари и др. Дейността за опазване на околната среда предвижда подписване на нов договор за намаляване на парниковия ефект, създаване на стимули за по-ефективно енергийно потребление и разнообразяване на енергийните източници чрез внедряване на нови технологии и увеличаване дела на възобновяемата енергия.

Третото измерение на МИО е засилването на регулирането им. Регулирането на МИО се извършва чрез прилагане на общи правила на взаимодействие на субектите им. Чрез тях се осъществява новият глобален начин на управление, който не е само функционален. Но самите международни правила са несъвършени. Те възникват в практиката или се създават чрез политически преговори с цел качествена промяна в МИО. Включват режими, договори, устави, стандарти, процедури, критерии, технически системи, управленски мрежи и др. Общите правила са предимно формализирани, но също и етични добродетели и навици на добро гражданско и бизнес поведение. Съответстват на рационалните, икономически принципи и моралните ценности на политическата и правната култура на отделните народи. Необходими са за дългосрочното демократично и ефективно функциониране на МИО. По този начин от външен фактор на икономическото развитие те се превръщат в преки инструменти за регулирането им. Чрез тях в управлението се включват всички управленски равнища, централизирани и децентрализирани структури. Те са основен инструмент на политиките на световните организации при управлението им без световно правителство. За световното икономическо развитие най-важни са преразпределителните политики, които се осъществяват чрез общи правила за ограничения в поведението на икономическите субекти.

Новото разбиране относно международното регулиране се състои именно в оценка на икономическите резултати от тях при едновременното отчитане на преразпределителното им въздействие върху интересите и поведението на субектите на глобалните, регионалните и националните отношения. Поради това ролята на международните правила се повишава и се осъществява идеята, че чрез тях икономическата дейност може да се управлява изпреварващо и съгласувано на различни равнища (Олейник, 2011, с. 31; Норт, 2000). За тази цел се създават механизми за спазването им. В този смисъл те са нова система на глобален либерализъм. Чрез тях се създават опит и условия за реализиране на общи икономически интереси и се постигат стабилност и системни ефекти от глобалното търговско либерализиране, регионалната икономическа интеграция и икономическото сътрудничество за развитие в света. Например през 2000-2011 г. половината страни в света въвеждат годишно общо по 115 промени в регулаторните мерки относно преките чуждестранни инвестиции. Увеличава се броят на двустранните инвестиционни споразумения, подготвят се правила за общо инвестиционно споразумение на ЕС и рамка за чуждестранните инвестиции на ЮНКТАД, които включват условия за приноса им към устойчивото развитие на страните (WIR 2012, p. 76).

Четвъртото измерение на МИО е влиянието на пазарната глобализация върху икономическите изгоди на страните. МИО имат за основни цели икономическа ефективност и развитие в света. Те се постигат на основата на пазара. При глобализацията пазарът изразява едновременно несъвършената и глобалната конкуренция и диференцирани конкурентни структури: стандартни, силови, ценностни, престижни и пионерски (Юданов, 1997, с. 47-50). Глобалните финансови и търговски кризи се превръщат в постоянни и водят до асиметрични последиствия за страните според степента на взаимозависимостта им. Функционирането на пазарите се улеснява чрез новия, глобален начин на търговска либерализация, резултат от

глобалната политика на търговска либерализация на Световната търговска организация, но основните фактори са конкурентоспособността на бизнеса и потребителския избор. Влиянието на тези фактори се извършва в условията на значителни неравновесия, неравенства, икономически рискове и конфликти, резултат на разрушителна конкуренция, структурни кризи, корупция и борба за лидерство.

Същевременно конкурентоспособността на бизнеса се повишава чрез ускорено натрупването на високотехнологичен капитал и нови структури на разходите, резултат от взаимосвързани възпроизводствени процеси, както и гъвкави фирми, технологични паркове и др. Създават се икономически и обществени ползи, чиято основа е разпределение и преразпределение в глобален мащаб. Освен това в глобалното пространство стоките имат по-голяма взаимозаменяемост, ускорява се сближаването на равнищата на доходите, вкл. работни заплати, експортните и фирмените печалби. Съвкупното търсене се увеличава като резултат от относително по-бързото нарастване на международното търсене. Същевременно международното търсене, вкл. на стоки и услуги, е по-диверсифицирано, а на технологиите безкрайно, но с повишени изисквания към качеството и сигурността им. При тази промяна взаимозависимостта между производствените разходи и равнището на международните цени е по-комплексна и има пряко влияние върху промяната на икономическия растеж.

Потреблението е резултат от различни доходи, маркетингови стратегии, фирмена и управленска интеграция и контрол на качеството на стоките. Промените, изразяващи глобалните маркетингови бизнес стратегии, се състоят в задоволяване на потребности в целия свят чрез създаване на продукти с добро, както и с високо качество. Те намират израз в появата на нови пазари и на нови глобални услуги, вкл. медийни, развлекателни, спортни, престижни, здравни, образователни, книгоиздателски, на сигурността и др. По този начин потребителският подход трябва да компенсира проблемите на ценовата неконкурентоспособност на пазарите на основни стоки.

Пазарната глобализация изразява освен промените в технологиите и фирменото управление, така също и в световното търговско-икономическо либерализиране и регулиране. Глобално-либералната търговска политика не е производна нито от националните, нито от бизнес стратегиите. Тя изразява поведението на бизнеса и потребителите, но осигурява условия за съгласуване на частни и обществени интереси и по-справедливото разпределяне на изгодите между всички участници в международната търговия. Създава се от Световната търговска организация на глобално равнище и се институционализира на национално и наднационално равнище. В границите на света търговската размяна трябва да се извършва според принципите на продуктовата и териториалната недискриминация чрез либерализирането на търговията със стоки и услуги, хармонизирането на техническите стандарти, засилената защита на потребителите чрез обществени и екологични организации, зачитането на културните различия и историческите традиции на страните.

Петото измерение на МИО се определя от начина на използване, разпределение и създаване на световните ресурси. Производството на XXI век е напълно зависимо от факторите време, знания, талант, информация, предприемчивост и

иновативност. Учените сравняват тяхното значение като структурни фактори с това на писмеността, защото те осигуряват абсолютни предимства. Ускорителният ефект от фактора време е равен на геометричното нарастване на ценността на всяка следваща спестена единица от него.

Новите производствени фактори определят ефектите, потенциала, структурата и динамиката на промените в капиталовите и трудовите ресурси в глобалното пространство. Производствената и разпределителната ефективност се създава чрез съчетаване на специфични конкурентни предимства както на фирми, също и на страните, основани на новите фактори. Глобалните предимства, които се определят от специфичните фирмени предимства, вкл. правата на собственост, фирмените управленски умения и мястото на дейност се основават на новите фактори на локалната конкуренция (Deorling, Knappitsch a. Aigner, 201, 239-248). Но корпорациите трябва да оптимизират пазарните си стратегии в зависимост от осъществяваните от различните държави технологични, индустриални и екологични стратегии. Ето защо използването от тях на природните, суровинни, енергийни, трудови и информационни ресурси се извършва чрез международни договори. Сключването им е условие за осъществяване както на корпоративни, така също и на държавни и световни политики и стратегии, но същевременно изисква разрешаване на сложни и спорни проблеми на конкуренцията и сътрудничеството.

От една страна чрез тях се създават организации за производство и транспорт на енергийни суровини, чрез петролопроводи и газопроводи, общи енергийни мрежи, транспортни мрежи, системи за сигурност, технологични паркове, научноизследователски пространства и др. В съответствие с тях корпорациите създават нови тясно специализирани управленски структури, стратегически съюзи и глобални мрежи от независими предприятия за подоставки и услуги. По този начин те съчетават стратегиите и механизмите с цел осъществяване на изгодни фирмени операции, вкл. чрез пряко обвързване на частното инвестиране с разширяването на партньорските публично-частни партньорства и др. (Варнавский, 2011, с. 47-48).

От друга страна, на практика се натрупват отрицателни ефекти на екстернализация. Чрез предприемаческата си дейност корпорациите преодоляват пазарни и непазарни ограничения и прехвърлят върху държавите и конкурентите разходи за структурни промени, трудности при разрешаване на социални проблеми и прилагане на еконорми и др. Този процес води до забавяне на икономическото развитие в света и на сближаването му, както и до нови различия, вкл. технологични, екологични, информационни и др.

Шестото измерение на МИО е глобалният регионализъм. Глобалният регионализъм изразява структурни процеси на икономическа взаимозависимост между световните региони (Deutsch K. W., 1981, p. 152-250; Koopmann a. Vogel, 2008, p. 299-302; Barfield, 2007 p. 239-249; Kappel, 2011, p. 275-276; Спартак, 2011, 3-15 и др.). Той е резултат от традиционни, но се създава чрез нови политически, икономически и културни отношения в и между плурастични международни общности. Затова новата регионално-глобална взаимозависимост в света има не толкова геополитически, колкото геоикономически, социални и културни измерения. Политиката на глобален регионализъм се състои от: първо, осъществяване на стратегии за

глобална и регионална сигурност; второ, световна регионализация на международните търговски и инвестиционни стратегии; трето, глобално-регионална интеграция.

Глобалният търговско-икономически регионализъм променя значението и ролята на страните и мястото им в световните региони и в света. При глобализацията производството и потреблението имат национална пазарна основа. Но разрастването им извън националните граници има регионална основа и определя динамиката на международната търговия. От глобална гледна точка, вкл. едновременно географска, политическа и културна, регионализацията на международната търговия не е перфектна. Тя се осъществява по световни региони: Европа, вкл. Западна, Източна, Централна и ОНД; Северна Америка, вкл. САЩ, Канада, Мексико; Азия и Тихоокеания, вкл. Азия, Австралия, Нова Зеландия; Близкия Изток, вкл. Близкия Изток, Северна Африка – Алжир, Мароко, Тунис; Южна Америка – Латинска Америка без Мексико; Африка – Африка без Северна Африка.

Измеренията на международната търговска регионализация се определят от три основни фактора на пазарна концентрация на международните търговски потоци: регионални и вътрешнорегионални търговски връзки, търговска отвореност и търговската интензивност.

Регионалната концентрация на търговските връзки се измерва с вътрешнорегионалната търговия. Според нея най-значими са трите региона Европа, Северна Америка и Азия и Тихоокеания. Втори по значимост са Европа-Средния Изток, Азия и Тихоокеания, Северна Америка-Латинска Америка.

Търговската отвореност се измерва чрез експортната квота, която е съотношение между износа на региона и съответния регионален БВП. Тя е най-голяма в регионите, които интегрират страни с нарастващ индустриален износ и с висока степен на отвореност, резултат от експортно ориентирани стратегии и дялове от добавената стойност от международна фирмената дейност. Най-голямо значение според този измерител имат Африка, Латинска Америка, Азия и Тихоокеания.

Интензивността на търговията се определя от търсенето от определена страна на вносни стоки вътре в съответния регион, както и търсенето от страни от различни световни региони. Най-висока вътрешнорегионална търговска интензивност имат Африка, Южна Америка и Северна Америка, както и междурегионални образувания – между Северна и Южна Америка, от гледна точка на общоамериканската интеграция. Следват Африка – Северна Америка, и Близкия Изток – Азия и Тихоокеания.

На практика, регионализмът на световната търговия е едновременно двустранен и едностранен и води до изграждане едновременно на двустранни и регионални връзки в глобалното пространство. Затова търговско-икономическата регионализация не е достатъчно ясна и е доста променлива. Промените съответстват на регионалните, вътрешнорегионалните и двустранните преференциални търговски и инвестиционни споразумения.

Целта на глобално-регионалната интеграция е чрез пазарни и институционални инструменти и децентрализирани структури да се осъществи по-бързо икономическо сближаване между участващите държави, както и между световните региони чрез преразпределение, вкл. чрез регионални и глобални фондове. Доколкото държавите от общностите са с различни степени на икономическо развитие и различни

куртури, те осъществяват различни форми на международна интеграция и икономическо сътрудничество в съответствие с регионални търговски и инвестиционни договори, вкл. за свободна конкуренция чрез взаимно признаване на национални закони, помощ за развитие в света и активно участие в дейността на световните организации.

Седмото глобално измерение на МИО е новата роля на държавата за осъществяването им. Промяната в ролята на държавата е структурна, икономическа и политическа. Поради огромната пазарна сила на корпорациите и при ускореното увеличаване на броя и ролята на международните обществени организации, държавите, заедно с техните културни и социални традиции, като че ли изчезват. В действителност на практика се променят организационните и управленските икономически структури на държавите. Класическият, пълен, висш, абсолютен и изключителен държавен суверенинет се променя на практика. При глобализацията той е основа за практическа реализация на специфични национални и фирмени конкурентни предимства, за допълване на регионални и глобални стратегии на държавите. (Тофлър, 1992, с. 521; Дракър, 2000, с. 140; Pearson a Payaslian, 1999, p. 52, Олброу, 2001, с. 197, 241, 276). Например ЕС прилага на практика принципа на субсидиарност.

В света международните икономически отношения не са изключителна управленска сфера нито на правителствата и световните организации, нито на корпорациите. Те са висша степен на управление на сътрудничеството и противоречията помежду им (Pearson a. Payaslian, 1999, p. 53-54). Утвърждават се правовите държави, политическата демокрация, прилагат се новите общи правила на глобалното управление за устойчивото развитие в света. Държавната политика се икономизира. Ограничава се ролята на традиционното междудържавно сътрудничество. Традиционните протекционистични политики, мерки и инструменти губят ефективността си. Изострят се структурните проблеми на националните икономически и социални политики. Държавните се преориентират от индустриалните международно-търговски политики в полза на корпорациите към социалните политики.

Социалните политики създават не само условия за реализиране на общи икономически интереси. Чрез тях се финансират обществени проекти за екологична защита, отбрана, сигурност, образование, здравеопазване и култура и се създават освен обществени ползи, инфраструктура и сигурност за бизнеса. Затова държавите са колкото управленски субекти, толкова и конкурентни партньори. Ролята им се състои в избор и добро качество на осъществяване на приоритетни политики и стратегии за сътрудничество в производството, сигурността и отбраната, за регионалната интеграция и икономическото развитие в света. Същевременно те осъществяват политически решения на гражданите и партиите, договорености с обществени организации и социални партньори. По този начин се преодолява ограничеността на глобалните корпоративни стратегии. Но самото икономическо развитие се осъществява според националните бюджетни политики, структурата на собствеността, институционалното финансиране на програми и проекти чрез световни и регионални организации.

Осмото измерение на МИО е, че правото и структурата на собственост са пряк фактор на конкурентоспособността, икономическата и обществената ефективност и спазването им изисква регулиране на световно равнище. Собст-

веността е право на физически и юридически лица да притежават и владеят производствени, търговски, инвестиционни, информационни и интелектуални ресурси и да присвояват резултатите от използването им. Правото на собственост е защитено чрез законите на държавите, но се регулира и контролира от международни организации и институции. То води до законно създаване и разпределяне на икономическата власт и определя участието в доходи, печалби, рискове и управленски функции. Собствеността върху материални, информационни и интелектуални резултати на човешката дейност е основа на пазарната икономика.

При глобализацията – в съответствие с промяната на значението на материалните, информационните, интелектуалните и човешки ресурси, се променя структурата на собствеността. Относително нараства дялът на интелектуалната собственост. Интелектуалната собственост включва индустриалната собственост и авторското право. Индустриална собственост са патентите за изобретения, марките, свидетелствата за произход и др. Авторските права са собственост върху научни, литературни, музикални, филмови, архитектурни и други произведения на науката и изкуството.

Новата структура на собствеността определя икономическата ѝ класификация като частна, държавна и смесена. Частната собственост е основа за създаване чрез пазара на преки разпределителни ефекти. Държавната собственост е преди всичко правна основа за осъществяване на управленски функции и преразпределяне на доходи, но също и за реализиране на дългосрочни печалби и предотвратяване на икономически рискове чрез участие в задгранични инвестиции и проекти. През 2010 г. в света има 650 нефинансови корпорации с държавно участие и 8,5 хил. филиала. Сред стотите най-големи нефинансови корпорации деветнадесет са с държавна собственост. В света дялът на развитите страни в общия брой държавни корпорации е 43,8%, на развиващите се 52,8%, в страните в преход той е 3,5%. Най-голям е дялът на държавните корпорации в Южна Африка – 8,3%, Китай – 7,7 %, Малайзия – 6,9%, Финландия – 5,5%, Франция – 4,9%, Норвегия – 4,1, ОАЕ – 3,2%, Русия – 2,1% (WIR 2011, р. 28, 29, 31). Глобалните проблеми определят относително нарастване на дела на смесената собственост с държавно участие над 51% (44% през 2011 г.). Смесената собственост е основа за създаване на инфраструктурни и други бизнес условия, чрез които се осигуряват икономически ефекти и се осъществяват обществени цели.

При глобализацията се разширява дяловата, междукорпоративната и акционерната собственост, което предполага установяване на партньорски отношения, вкл. публично-частни, и непрекъснат процес на фирмено договаряне за сливания и придобивания. Смесената собственост може да осигури стабилност на контактите между производители, потребители и инвеститори, гарантиране на риска и осъществяване едновременно на частни и обществени политики и стратегии. Тя е основа за прилагане на интензивен начин на управление на бизнеса, осигуряващ регионализирана, централизирана и децентрализирана фирмена дейност, глобални стратегии и проекти чрез застраховане на рискове, реинвестиране на печалби, стандартизиран общ контрол на качеството и технологично развитие.

Деветото измерение на МИО е нарастването на общественото им значение, резултат от корпоративни социални практики. При глобализацията се създават ус-

ловия за социално мотивирано разпределение на икономическите изгоди. Социално-икономическите принципи са присъщи на корпоративната култура и намират израз в съчетаване на интересите на бизнеса с политическите приоритети на държавите. Те изискват спазване на човешките права, информационна свобода, сигурност, справедливо разпределение на изгодите, участие и право на глас в управлението, самодисциплина, солидарност, отговорност за бъдещото развитие, интелигентност и стабилност на работното място. Осъществяването на социалните принципи зависи от управленските умения, отговорността и подкрепата на инициативи за професионален напредък, повишаване на квалификацията, социално осигуряване и заплащане по старшинство. За разрешаване на спорни въпроси се прилагат идеи на структурния конструктивизъм относно ролята на социалните дадености и проблемите на междуличностните отношения, вкл. конфликтите на интереси, зачитането на различните идейни, политически и религиозни убеждения. Така корпорациите действително могат да се интегрират в демократичните обществено-икономически промени в света.

Социално-икономическите мотиви определят и областите и насоките на публично-частните партньорства за реализиране на мащабни национални, регионални и световни проекти. Публично-частната дейност интегрира сравнителните предимства на страните и глобалните корпоративни предимства с общи регионални и световни политики и стратегии. Ползите от тях са едновременно обществени и частни. Те осигуряват ефективност на финансовите ресурси и политически успех на социалните политики на държавите. Преразпределението на държавните ресурси се извършва при по-строг контрол.

От друга страна те гарантират демократичност, сигурност и дългосрочност на частния бизнес. Създават се обществени конкурентни предимства чрез нови начини на гарантиране на чуждестранните преки инвестиции, намаляване на социалните рискове, разширяване на потреблението, повишаване степента на икономическо развитие. В съответствие с общите интереси се осъществява сътрудничество в социални, вкл. инфраструктурни иновационни, информационни, телекомуникационни, от образователни и космически проекти. Приоритет имат опазването на околната среда, здравеопазването и образованието. По-важни насоки на публично-частните партньорства са: партньорства за икономическо развитие в света; осъществяване на договори за екологична защита; възстановителни дейности от разрушенията на международния тероризъм, диктаторски режими и граждански войни; проекти в областта на културата, образованието, спорта и др.; програми и проекти за развитие в света, осъществявани от регионални и световни организации.

Десетото измерение е, че преодоляването на глобалните заплахи и рискове за икономическото развитие изисква прилагане на общи стратегии в областта на сигурността. Нарастващите заплахи за обществената сигурност и стабилността в света от международния тероризъм и религиозния екстремизъм са една, макар и нежелана, реална промяна. Те са фактори за нестабилност на световната икономика и за разширяване сферата на нецивилизованите явления като нелегална миграция, търговия с бели робини, наркотици и оръжие. Международният тероризъм обхваща

целия свят и има за последици убийства на невинни хора, всяване на страх и озлобление, както и омраза към чужденците.

Разбирането, че световната бедност поражда новите терористични заплахи, има традиционен исторически контекст, защото международният тероризъм е глобално финансирана и не само е антидемократична, но и античовешка дейност. Затова международният тероризъм създава изключително трудни проблеми. Той глобализира проблемите на обществената сигурност и определя новите ѝ насоки. Самата сигурност се дефинира чрез демократичните принципи, приети на всички управленски равнища, но налага използване на въоръжена сила и поемане на големи рискове за защитата на цивилното население, за спазването на основните човешки права.

Успехът на борбата с международния тероризъм, както и с религиозния екстремизъм, наркобизнеса и организираната престъпност зависи от осъществяването на качествено нови, глобални стратегии. Първата стратегическа насока на взаимодействието са глобалната сигурност, мироопазващите операции, възстановителните строителни и здравни дейности не само с участието на държавите, пряко засегнатите от терористични атаки, но и между всички държави и световни организации. Втората насока на сътрудничество е хуманитарната и бежанската помощ в страни с граждански войни и диктаторски режими. На трето място е самото икономическо сътрудничество, вкл. чрез преразпределение за финансиране на икономическото развитие в света, чрез микрофинансиране, равнопоставеност между жените и мъжете при участие в конкурси, възстановяване на традиционни експортни дейности, изграждане на административен капацитет, човешко развитие чрез равен старт и др.

Единадесетото измерение на МИО са културните промени, резултат от обществения капитал. По-общоприетото и по-пълното определение за културата е, че тя е етични норми и ценности, но също интереси и богатство. В либералното общество развитието ѝ е резултат не толкова от интеркултурализъм и куртурен монополизъм, колкото от глобалната култура на основата на многообразието. Глобалната култура е мирен начин на общуване между хората и на използване на най-благоприятните политически и икономически условия с цел създаване едновременно на духовни и материални ценности.

Факторът на нарастваща взаимозависимост между културата и икономиката е общественият капитал. Обществен капитал е способност на хората да работят заедно, в общности, групи и организации за постигане на общи цели. Но на практика културата е фактор на икономическа дейност, доколкото различните култури не се противопоставят. При наличието на културни сходства те създават условия за демократична и ефективна икономическа дейност, по-добро управление и по-малко рискове. Проблемите се появяват при традиционно разбиране за културната автономия, подчертаващо възможността за възникване на кризи на национална принадлежност. В този смисъл глобалната култура не е присъща на цивилизационния сблъсък, а на цивилизационния консенсус върху основата на обща демократична политическа идентичност. Глобалната култура трябва да се разглежда като възможност за социална интеграция и за създаване едновременно на естетически и икономически ценности.

Дванадесетото измерение на МИО е нарастващото влияние на обществения избор. Либералното общество се състои едновременно от нови и функциониращи по нов начин традиционни структури. Новите структури са световното гражданство, социалните пространства и международните общности. Световното гражданство се отнася повече до отделния човек, отколкото до страната на пребиваване или семейното му положение. Социалното пространство подчертава възможността за свободно движение и общуване на хората в целия свят чрез глобалните транспортни, информационни, комуникационни и интернет мрежи. Международната интеграционна общност изгражда отношения между различни народи, които се осъществяват чрез договори. Следователно отношенията между хората в света са свободни поради начина на общуването им, но ограничени от различни правни рамки. Разрешаването на това противоречие изисква конфигуриране на управленските политически структури, вкл. на различни равнища. Този процес се определя от властовите структури на държавите.

Новата властова структура е: знания-икономика-сигурност. Тя изразява засиленото влияние на интелектуалните, управленските и институционалните фактори. Измества *реалистката властова структура: военна сила-финанси-култура.* Но културата остава най-общата ѝ основа, а финансите придобиват глобални измерения. Изграждането на нови властови структури на всяка държава е условие за икономическото и общественото ѝ развитие. Но властовата структура на всяка държава се определя чрез обществения избор. Традиционно той се разглежда като бюрократичен начин на максимизиране на личните изгоди на политиците и съответната администрация. Според глобалния подход, обаче, той се разбира като отговорност на всички хора за политическата стабилност, икономически растеж, устойчиво икономическо развитие и благосъстояние на собствената страна, както и в света.

Освен това, влиянието на глобализацията намира израз във възприемане на общи правила и икономически критерии за оценка на качеството на управление на държавите, световните организации и обществените организации. По този начин се преодоляват нарушенията, стимулира се създаването на правила и процедури за борба с търговията с политическо влияние, с нелегалните и анонимни политически мнозинства (финансирани от мафиотски организации с цел зависимост), дестабилизиращи обществото и т.н.

3. ГЛОБАЛНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ – АЛТЕРНАТИВА НА КЛАСИЧЕСКИТЕ

При концептуализиране на новите международни икономически отношения в условията на глобализация учените подхождат едновременно от теоретична и от практическа гледна точка. Те стигат до извода, че промените в тях са резултат от ускоряващата се глобализация и заедно с това – от изострящите се противоречия в обществото, бизнеса и помежду им.

Според тях съществуващите икономически и политически теории на реализма и либерализма, вкл. на класическия либерализъм и неолиберализма, в рамките на собственото си съдържание и принципи не създават цялостна представа за реалността и не могат да бъдат основа на политиката и съответно на практиката на световното икономическо развитие и бъдещето на света. Те смятат, че трябва да се преустанови политиката на неолибералната глобализация, чрез която самата тя се осъществява на практика. В този смисъл предметът на научните критики е неолибералната глобализация.

Неолибералният модел прилага дефиницията за икономическата глобализация в тесен смисъл, т.е. неолиберална пазарна глобализация. Американският учен Т. Левит в статия от 1983 г. нарича глобализацията "процеса на сливане на териториалните пазари на отделни продукти, произвеждани от големите корпорации". Той подчертава хомогенизацията на потреблението на консуматорите по целия свят и стига до извода, че успешният маркетинг трябва да следва тази тенденция. Кеничи Омае – в изследване от 1985 г., изчислява, че 600 милиона консуматори в триадата САЩ, Европа и Япония имат едни и същи предпочитания (Олброу, 2001, с. 194).

Общата неолиберална теза е, че недостатъците на пазара са по-малко вредни от недостатъците на икономическата дейност на държавата. Според неолибералите основният регулатор е пазарният механизъм, ролята на държавата и структурните политики отслабва, единствено паричната политика осигурява изгоди на развитите страни, чието влияние в световната икономика се определя чрез правила. Неолибералната практика на САЩ е определена като държавно дерегулиране. В повечето европейски държави тя е политика на регулативизъм. В Япония се прилага смесен подход от двата вида чрез диамантена индустриална политика, увеличаваща средната класа. Според крайно неолибералната концепция глобализацията създава в развиващите се страни див, "манчестерски" капитализъм (Панков, 2011, с. 19). На световно равнище чрез Вашингтонския консенсус са дефинирани правилата на търговската либерализация, икономическото дерегулиране и макроикономическата стабилност.

От гледна точка на света, на практика резултатите от неолибералното икономическо развитие са подчертано нееднозначни. Началото на новото столетие се отличава с високи темпове на БВП, изпреварващи в сравнение с тях темпове на преките чуждестранни инвестиции и на търговията с промишлени стоки и услуги на големите развиващи се страни, вкл. Китай, Индия и др. В глобалната икономика последните се включват като нови икономически сили.

В международната търговия страните се разделят на печаливши и губещи в резултат от влиянието на финансовата нестабилност върху реалните ефективни валутни курсове и нарастването на финансовите рискове, нестабилността на глобалните пазари на минерални горива и основни продукти и нееднозначните промени в условията на търговия за различните страни и групи страни (TDR 2012, р. 12). Печалившите страни създават и използват нови фактори на икономически растеж, основан на знанията, например в образованието – международни университети, в здравеопазването – общи изследователски центрове, в енергетика – транснационални газопроводи и петролопроводи, в овладяването на космоса – международни екипи и др. Но в света практиката на неолибералната политика води до преоблада-

ването на отрицателните системни ефекти от пазарната глобализация. ТНК на развитите страни са 80% от всички ТНК, които притежават 25% от световния БВП, вкл. 10% от задгранични поделения. На развитите страни се падат 70% от чуждестранните преки инвестиции (WIR 2011, p. 25).

Глобалните корпорации извършват селективен избор на национални политики и създават нови управленски централи чрез формулиране на собствени правила. Технологичната конкурентна борба и патентните войни включват освен тях и отделните страни. Финансовите кризи се превръщат в постоянни и глобални, стойността на финансовите деривати е десетки пъти по-голяма от световния БВП. На практика реформите на световните организации и на кодексите за поведение на глобалните корпорации са неадекватни на икономическата взаимозависимост в света. Новият формат на глобалната бедност е нарастващо неравномерно разпределение на доходите вътре в страните, екологични заплахи, разрушаване на държави чрез бандитизъм и организирана престъпност. Например наркобизнесът се равнява на 8% от световната търговия.

Промяната в концепциите за глобализацията преминава през: първо, ранен, преходен етап и, второ, поемане на качествено нова посока на отказ от тясноикономическите изследвания и към развитие на межднаучни, предимно икономически, социално-икономически и политически изследвания.

Ранният преходен етап включва концепциите на социално-икономическите реформаторски политики на западните страни и на прехода на бившите социалистически европейски страни към политическа демокрация, пазарна икономика и правова държава.

Втората посока е развитие на качествено нови межднаучните изследвания за глобализацията и обхваща: икономическата социология, вкл. културните и социалните ѝ фактори; структурите и методите на организация на икономиката на макро- и микро- равнище, вкл. поведенски, морални и етични фактори; новата международна политическа икономия за взаимозависимостта между външната политика и външноикономическите връзки; екоикономически изследвания и др.

Общата посока на научното развитие е бързото сближаване на насоките на критиките към неолибералните практики и погрешните им теоретични интерпретации. Неолибералната глобализация се счита за "ерзац капитализъм" (Стиглиц, 2011, с. 402). Определят се недостатъците ѝ от гледна точка на взаимозависимостта на икономическите, политическите и културните тенденции в света. Международните икономически отношения се анализират освен според развитието на науката, също така според политическата реалност и предпоставките за осъществяване на процеса на глобализация. Към изследването им се прилага глобален подход.

Икономическата глобализация в широк смисъл се определя като "все по-сложен комплекс от трансгранични взаимодействия между физически лица, предприятия, институции и пазари" и "растяща икономическа взаимозависимост на страните в целия свят в резултат от нарастващ обем и разнообразие на международните сделки със стоки, услуги и световни капиталови потоци, а също и благодарение на все по-голямото разпространение на технологии" (World Economic Outlook, May, 1997, p. 45). Очертава се цялостната проблематика на икономическата глобализа-

ция. В този смисъл целите на глобалния либерализъм са осъществяване на дългосрочни, многостранни и комплексни международни икономически отношения, определени от нарастващата икономическа взаимозависимост в света. Общата тенденция в него е към създаване на ново съотношение на институционалните и икономическите механизми за регулиране на пазарната глобализацията.

Но по въпроса за самото теоретизиране на икономическата глобализация между учените има различия. Според мненията им: първо, няма теория за глобализацията; второ, няма мегасветовна икономическа теория; трето, има политико-икономическа теория за глобализацията и четвърто, формира се цялостна рамка от нови икономически и политически теории и модели, изразяващи реалността на процеса на глобализация и изискващи глобален подход към реалното им прилагане:

Първо. Отричането на каквато и да е концепция за икономическата глобализация не се нуждае от отделен коментар.

Второ. Липсата на предпоставки за създаване на мегасветовна икономическа теория е изяснено в научната литература. Смята се, че "... още не е дошло времето за общ знаменател на различните науки за глобализацията. Но е полезно да се опитаме да организираме междудисциплинарни "съюзи" с цел обогатяване на различните области на обществената наука (Шишков, 2001, с. 59-60). Става дума за съюзи – предимно на двустранна основа, между най-близки дисциплини. Чрез тях науката ще върви към обединяване на знанието чрез раздробяване, което не е разделящо, а обединяващо.

Трето. Теорията за глобализацията се отнася към глобалистките теории и проблематиката ѝ включва новите промени, тенденции и заплахи в световната икономика (Pearson a. Payaslian, 1999, p. 51-54). Тя има универсален, а не национален или регионален характер. Тя не е сбор от еkleктично събрани концепции, а ново недогматично, обективно и динамично изграждащо се знание за присъщите на новата епоха взаимозависими обществени, икономически, политически и културни промени. Различава се от традиционната международна политическа икономия, защото не приема научните ѝ положения. Например, че: "Централната идея, че пазарите са вградени в по-голяма обществено-политическа система, е основа на интерпретацията ми както на политическата икономия, така и на международната политикономия. Формата на управление, могъщите вътрешни интереси и историческият опит определят целта на икономиката и установяват параметрите, в рамките на които функционира пазарът (ценовият механизъм)... Международната икономика е вградена в международната система на режими, обществени и частни организации и най-важните от всички – националните държави... Поддържането на обединена световна икономика изисква могъщ лидер или хегемон, който има както политически интерес, така и ресурсите, необходими за големи разходи, свързани с такава задача." (Гилпин, 2003, с. 57-61) .

Според теорията за глобализацията икономическата взаимозависимост е основата, която променя отношението пазар-държава. Глобализацията на МИО се дефинира от международно взаимосвързаните обществени и частни икономически дейности, чийто отговор са нови структури, насоки и процеси за регулирането им. Глобалните функции на корпорациите и на държавите, комплексността, многостра-

ността и многообразието са характерните ѝ черти. Новата тенденция е глобалното равнище на институционализиране, либерализиране и регулиране на международната търговия със стоки и услуги, чуждестранните преки инвестиции и глобалните финансови пазари. В този смисъл, например, глобалната търговска политика, нейните икономически и институционални механизми са пряко включени в практиката на МИО.

Регулирането на стоковите и финансовите пазари в съответствие с новите технологични, социални, екологични и културни фактори осигурява едновременно частни и обществени изгоди. Чрез него се създава институционална среда за реализиране както на частни, така и на обществени интереси и по този начин се поддържа устойчив икономически растеж. Но световното регулиране не означава установяване на световно господство на която и да е държава, нито създаване на световно правителство, а роля на световните организации и държавите в икономиката и сигурността, съответстваща на трансформацията в търговската и финансовата дейност, както и на изострянето на глобалните проблеми на демократизация, опазване на околната среда, икономическо развитие в света и др. Чрез световните организации се осъществява сътрудничество между държавите и едновременно се разрешават противоречията помежду им, между техните международни структури и глобалния бизнес.

Реалните икономически измерения, равнищата и структури на глобалния либерализъм създават представа за новия модел на развитието на МИО. Спецификата му се определя от промяната на цялостната конфигурация на човешката дейност и на реалните организационни и управленски икономически структури в света.

В тесен смисъл структурите на международните икономически отношения са:

1. всички държави и правителствата им,
2. глобалните икономически организации,
3. институциите на международните интеграционни общности.

В широк смисъл в тях се включват цялото човечеството, околната и природна среда, глобалните производствени и пазарни структури, глобалните, националните и наднационалните икономически политики и стратегии, вкл.:

1. държавите и правителствата им;
2. световни организации, осъществяващи глобално управление;
3. международни интеграционни съюзи, функциониращите чрез общи пазари и общи икономически и политически структури, например ЕС; преференциалните регионални търговски и инвестиционни споразумения;
4. глобалните нефинансови и финансови корпорации, центрове и гъвкави фирми и мрежи;
5. глобалните пазари;
6. международни обществени и частни организации, форуми и др.
7. всички хора и граждани на света.

Моделът на МИО при глобалния либерализъм е алтернативен на модела им, дефиниран от класическия либерализъм.

Класическият либерализъм по принцип е дефиниран като процес на международната търговска либерализация, вкл. функционирането на частна собственост, свършената конкуренция, свободната търговия, оптималното разпределение на

ресурсите, чиито резултат е неопределена по време продължителна тенденция към сближаване степента на икономическото развитие в света. В класическата рамка държавната външноикономическа политика, икономическото регулиране и технологиите са външни фактори. Зависимостта на икономиката от политиката е йерархична, политиката е пряко производна от частния интерес и пазара.

Обобщено, принципно новите глобални в сравнение с класическите либерални характеристики на МИО са:

Първо. Глобалният мащаб на взаимовръзки и взаимозависимости на националните икономики, политики и култури, които се осъществяват от различни страни с различни управленски системи. Промяната в мащаба на взаимозависимост между националните икономики изразява качествения скок в обществените отношения към по-висока степен на развитието им.

Второ. Използване на световните ресурси в глобалното пространство според потребителския избор, институционализирането на глобални производствени, технологични и управленски структури, изграждането на конкурентни партньорства между обществената и частната сфера. Създаване на нови пазари за информационни, телекомуникационни, медийни, престижни, развлекателни и образователни услуги. Развитие на нови корпоративни структури и бизнес практики за глобалната технологична конкуренция.

Трето. Едновременното функциониране на различни икономически системи на частна, държавна и смесена собственост при относително увеличаване на значението на смесената и акционерната собственост, както и взаимното признаване на националните закони за функционирането им. Частните печалби и обществените ползи, резултат от синергични връзки, водят до системни ефекти, които ускоряват световното икономическо развитие. Този процес създава мотиви за разширяване на икономическото сътрудничество и интеграция, вкл. за публично-частни партньорства.

Четвърто. Развитието на МИО е под решаващото влияние на световните обществени отношения. Новите обществено-политически сили обединяват икономическите интереси на отделните хора и гражданското общество и определят поведението и решенията на държавни и световни демократични, политически структури и лидери. Новите демократични, политически методи на отношения съответстват на икономическите и по този начин участват в процеса на регулиране на глобализацията им и разрешават проблемите, присъщи на цялостната реална промяна.

Пето. Глобалното управление, регулирането, дългосрочната многостранна координация, хармонизацията и контролът се реформират чрез въвеждане на общи правила и изграждане на съответните структури на повече управленски равнища. Създаването на преразпределителни ефекти от глобалните стратегии се улеснява и ускорява чрез межкултурен диалог на основата на многообразието.

Шесто. Засилване на регионално-глобалните икономически отношения, на регионално-глобалната търговска либерализация и развитието на глобална икономическа интеграция.

Предпочитаната рамка на глобален либерализъм за теоритизирането на МИО се състои от теории, резултат от дългогодишни проучвания и емпирични изследвания на реалните промени в света. По-важните идеи и приноси в тях се съдържат в рамка

4 (Стиглиц 1997, Гейтс 1999, Дракър 1992, Казаков 2010, Grimwade 1992, De Masi 2001, Болц 2008, Портър 2004, Норт 2000, Хелд 2004 и др.)

Рамка 4. Към теоретичната рамка на икономическата глобализация

Новата икономика се дефинира като глобална структура на създаване, прилагане, разпространение и управление на телекомуникационни, медийни, информационни, компютърни и интернет технологии и продукти. Отделни аспекти от нея са дефинирани от П. Дракър, П. де Маси, Ф. Брисон, В. Мельянцева, А. Зуев, Л. Мясникова и др. Най-бързо тя се развива през 90 години на XX век. Състои се от всички нови сектори, които водят до структурни промени, създаващи четвъртия сектор – икономиката на знанието, който повишава икономическата ефективност и световното благосъстояние. Новата икономика е начин за качествено преобразуване на икономиката изобщо, както и основа на социалната организация на хората. Изразява едновременно икономически различия и нарастващи сходства и изгоди, които са основа за компенсиране на потенциалните загуби и нестабилността в света. Развива се с изпреварващи темпове и променя производствената основа, структурата и ефективността на производството. Развитието ѝ има за резултат увеличаване дела на интелектуалния труд и изисква повече човешки капитал, както и преструктуриране и глобализиране на международните икономически отношения. На тази основа нараства взаимозависимостта между четирите икономически сектора – наука, услуги, индустрия и селско стопанство.

Новата икономика е освен световно-икономическа и обществена структура. Тя обхваща не само производството, но и науката, културата и политиката в световни мащаби. Създава информационния начин за осъществяване на обществените отношения. Значението ѝ се състои във пряко създаване на глобална взаимозависимост чрез присъщите ѝ информационни мрежи. По този начин информационните предимства се превръщат в основа на дейността във всички сфери. Те са универсална основа за улесняване, ускоряване и интензифициране на развитието във всички отрасли на икономиката и обществото. Информационните технологии са основа на глобалната конкуренцията.

Новата икономическа структура се създава от глобалните корпорации и има за резултат формиране на световни информационни, технологични и финансови пазари, чийто резултат са огромни печалби, но и институционални възможности за по-справедливо разпределение и преразпределение на доходите. Затова предпочитанията на хората и на държавите се свеждат до справедливото използване и разпространение на информационните ресурсите. В този смисъл се приема, че новата икономика създава реална възможност за осъществяване освен на по-ефективна и на по-справедлива глобализацията.

Концепцията за дигиталната нервна система на У. Х. Гейтс изяснява технологичните информационни основи на глобалния бизнес. Дигиталната нервна система е корпоративен еквивалент на човешката нервна система. Тя е комбинация от хардуер, софтуер и дейността на информационните аналитици и предполага сътрудничество помежду им. Същевременно тя е основа на интеграцията между производствени и управленски дейности и създава глобални информационни предимства. Тези предимства се състоят също във възможността за осъществяване на пряка управленска дейност в цялото глобално пространство и превръщането ѝ в решаващ икономически фактор.

Концепцията за новаторството и предприемачеството се отнася до организацията и управлението на производството на нови продукти. Те имат значението на технологичен производствен фактор и е основа за финансиране на технологично и регионално развитие, за създаване на заетост и интензификация на икономическия растеж. **Законът на**

новата икономика на знанието, според П. Дракър, е, че скоростта на намаляване на производствените разходи се изравнява с тази на увеличаване на продажбите. Същевременно икономическото им въздействие е обусловено от обществени, инфраструктурни, информационни, инвестиционни, комуникационни и културни фактори. Успешното му развитие има за резултат увеличение на средната класа и създаване на бизнес култура.

Концепцията за маркетинга определя пазарите и избора на потребителите като предпоставки за производство на стоки и услуги, които сами да се продават. В широк смисъл маркетингът се дефинира в съответствие със съвременната бизнес философия и обществените процеси. Според М. Портър това означава, че могат свободно да се създават, обменят и консумират стоки, услуги и идеи, когато хората се нуждаят от тях и ги търсят. Самото понятие се включва в концепциите за съвременното фирменото управление и се разглежда като процес на планиране на производството и реализиране на стоките и услугите с цел задоволяване на частни и обществени потребности.

Консумизмът разглежда потреблението на хората като резултат от културни различия и създаване на нови потребности. Различията между потреблението на гражданите формират глобалния пазарен стил. Заедно с това, според Н. Болц, консумизмът е имунната система на световното общество срещу вируса на фанатичните религии. Потреблението изразява едновременно западната рационалност, културното и религиозното многообразие в света и универсалните демократични принципи на сътрудничество.

Теориите за международното производство са създадени от Р. Е. Къве, Дж. Дънинг, Г. Норман и др. Те изграждат рамка за изясняване на специфичните и съпоставимите фирмени предимства, вкл. неделимостта на фирмените права на собственост, позиционирането на фирмената дейност и интернализацията. Теоретичното развитие включва предимствата от икономическата сигурност, културните традиции, доверието, икономическата динамика и бизнес средата.

Неоинституционализмът е съвременен направление на икономическата теория, изясняващо принципното значение на институционалната среда в държавното регулиране на икономическите и социалните процеси, от образованието до престъпността. Неоинституционализмът обяснява икономическите промени с дейността на организациите, а не само на индивидите. Приема максимизирането на индивидуалната полза за рационална основа, а институционалната среда за променлива и несъвършена. Но чрез правила на поведение дейността на икономическите субекти може да бъде ограничена в определени рамки на сътрудничество и същевременно – според личната мотивация. Затова е необходимо реструктуриране на управлението с цел постигане едновременно на лични и обществени ползи. Понятието институция се дефинира от гледна точка на икономизирането на всички дейности и начина на управлението им. В този смисъл институциите са неформални правила на гражданското поведение и формализирани правила за прилагане на законите, вкл. устава, договори, режими и др. В международен икономически контекст те са институционни системи, структури, мерки и инструменти за осъществяване и управление на пазарни и обществени отношения. За приноси към теорията на институционализма бе присъдена Нобелова награда по икономика на учените Р. Коус, Г. Бекер и Д. Норт.

Теорията за асиметричната информация изяснява пазарните отношения при различна информация на участниците. Асиметричността на информацията изкривява пазарните отношения и води до промени в ползата от икономическата политика. През 2001 г. за анализа им на пазари с асиметрична информация Нобелова награда получиха учените от САЩ Д. Стиглиц, Д. Акерлов и М. Спенс.

Икономиката на благосъстоянието е анализ на развитието на икономиката от гледна точка на осъществяването на обществени цели. Нормативно, според общи критерии, и алтернативно се избират икономически модели. Общественото благосъстояние се опре-

деля като полза за всички членове на обществото. Тя включва критерий за икономическа ефективност и справедливост. Те са резултат от множество променливи фактори, вкл. количеството производство, начин на разпределение на стоките и услугите, здравни правила, свободно време, опазване на околната среда, политическа стабилност и др.

Теорията за човешкия капитал е създадена през втората половина на XX век на основата на изследванията на Я. Минсер, Т. Шулц и Г. Бекер. Чрез нея се изяснява значението на знанията за квалификацията и доходите на хората, както и за ефективното функциониране и развитие на трудовия пазар.

Теорията за човешкото развитие е създадена от А. Сен. Тя дефинира икономическото оближаване между страните чрез равните възможности. Предмет на изследване са факторите извън контрола на отделния човек, вкл. страна на раждане, пол, раса, семейно положение, както и ролята на търговската либерализация за напредъка на развиващите се страни.

Теорията за конкурентното предимство на нациите е създадена от М. Портър. Според него фирмите спечелват конкурентно предимство, като възприемат или създават нови, по-добри способи да се конкурират в дадена индустрия и ги изнасят на пазара, което в крайна сметка е новаторски акт. Иновацията тук се дефинира широко, за да включи както подобренията в технологията, така и по-съвършените методи или начини да се правят нещата. Тя може да се изразява в промени на продукта и/или на процеса, нови подходи на маркетинга, нови форми на разпространение и нови концепции за обхвата. Новаторите не само реагират на възможностите за промяна, но и стимулират по-бързото ѝ осъществяване. Ролята на нациите се определя от характеристиките, които влияят върху конкурентното предимство. Националното конкурентно предимство включва производствените фактори, условията на търсене, фирмените стратегии и международно конкурентните индустрии. Тези характеристики имат системен характер. Само когато се подкрепят взаимно, те осигуряват конкурентното предимство. Само правилната икономическа политика може да подобри националното конкурентно предимство и да осигури напредъка на страната.

Концепцията за устойчивото развитие включва нова екологична концепция. Терминът екология е въведен през 1866 г. от немския биолог Ернст Хекел. Екологията е наука за взаимоотношенията между хората и околната среда. През 80-те години на XX век, по доклад на Комисията Брундланд в ООН, е възприета концепцията за устойчивото развитие. Целта е осъществяване на развитие, което отговаря на нуждите на сегашните и бъдещите поколения. В широк смисъл тя включва цялото сътрудничество за развитие в света. В тесен смисъл тя изисква развитие в света чрез мерки, които отчитат рисковете за околната среда. Околната среда включва всички фактори, които влияят върху равновесието на екосистемите и обществото, вкл. качеството на живот, здравето на хората, културата и историческото наследство. Икономическото значение на околната среда се определя чрез екоикономически модели с глобални и регионални измерения.

Новите политически теории търсят отговори на въпроси относно развитието на идеите за процеса на политическата демократизация, комуникациите между хората, многоплюсността и стабилността, националната самоопределеност, гражданството, регионалните общности и политическото представителство, подходящите равнища на демократичен парламентаризъм и др. Новият контекст на политическото мислене се заключава в промяна на: качеството на държавното управление и глобалния модел на държавата; динамиката на политическите системи, вкл. децентрализирането на управлението; политическата идентичност; глобализацията и провинционализма; структурния конструктивизъм и социализацията, функционалната ролева теория за доминиращите функции на обществото и др. Основни тези в теориите за политическата демокрация са, че държавите на либералното общество се отказват от някои свои права и свободи, но разширяват дру-

ги, а политиката им се осъществява по начин, определен от взаимоотношенията между обществените групи. В тях са вплетени новите идеи за масовото възприемане и осъзнаване на свободата, сблъсъка на цивилизациите, трикорпусния проблем на световното общество, обществения избор, консумизма, равния старт, конструктивизма, обществото на знанието, зависимостта: народ, нация, общество и др.

Теорията за обществен избор съдържа идеи за механизма на формиране на колективни политически решения за развитието на икономиката. Нарича се нова политико-икономическа теория. Общественият избор е понятие за съвкупността от предпочитанията на хората, организациите и политиките. Връзката между политическите решения и икономическия оптимум се разбира като начин и степен за постигане на обществена ефективност. Отхвърлят се традиционните политически методи, възпроизвеждащи бюрократия, и се приема изборът по собствени политически предпочитания кой каква отговорност да поеме. Формирането на политически решения се разглежда според икономическите интереси. В този смисъл механизмът на влияние на хората върху икономическото развитие е конкуренцията помежду им, чийто резултат се определя чрез съответните разходи и ползи при минимална намеса и максимален ефект. Предмет на изследване са системите и справедливостта на гласуване, лобизмът и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение могат да бъдат направени някои изводи за икономическите отношения на България в процеса на глобализация.

Глобализацията е понятие за обществената трансформация в мащабите на земното кълбо. То се променя заедно с променящата се реалност. Изследването на МИО в условията на глобализацията изисква обобщаване на специфичните им измерения. В началото на XXI век МИО се характеризират с качествени измерения, резултат от практиката на глобализация. Тези измерения характеризират глобалното им въздействие върху световната и националната икономика.

Българската икономика е под локалното въздействие на специфични глобални процеси. По-значителен е напредъкът на страната в глобалната либерализация и регулиране, но за по-пълното им реализиране е необходимо: **първо**, поддържане на положителен баланс на участие в световните организации в областта на сигурността и културата; **второ**, засилване на интеграцията в ЕС в областта на икономиката на знанията и осигуряване на интензивност на търговските връзки на основата на пазарите в САЩ, Азия, Близкия Изток и Африка; **трето**, развитие на традиционните и създаване на нови области на икономическо сътрудничество и интеграция с Русия на основата на стратегиите на ЕС, двустранните и регионалните реалности; **четвърто**, утвърждаване ролята на България като център на икономическо сътрудничество, политическа стабилност и обществен напредък в Югоизточна Европа.

Тези насоки осигуряват регулирането и стабилността на външноикономическите връзки на страната на различни равнища в света, както и многостранността и цялото многообразие от традиционни и нови форми на сътрудничество и интеграция и съответните изгоди от тях.

ЛИТЕРАТУРА

- Алтухо В., Многомерный мир третьего тысячелетия, МЕиМО, 2000, № 7.
- Болц Н., Косумистически манифест, КХ, София, 2005.
- Варнавский В., Государственно-частное партнерство: некоторые вопросы теории и практики, МЕиМО, 2011, № 9.
- Гейтс У., Бизнес със скоростта на мисълта, С., изд. къща Сиела, 1999 г.
- Гилпин Р., Глобална политикономия, изд. Дамян Яков, С., 2003.
- Дракър П. Новаторство и предприемачество, С. 1992.
- Дракър П., Посткапиталистическото общество, С., 2000.
- Зуев А., Л. Мясникова, Онлайнные сообщества в "новой экономике", МЕиМО, 2002, № 11.
- Мальцев А., Модернизационная парадигма: теоретические подходы и исторический опыт, МЕиМО, 2012, № 4.
- Маринов В., Международни икономически отношения – теория, система, политика, Университетско издателство "Стопанство", София, 2006.
- Мелянцев В., Информационная революция – феномен "новой экономики", МЕиМО, 2001, № 2.
- Казаков А., Човешкият капитал: концептуална рамка и функционална методология, УНСС, Научни трудове, Том 1/2010.
- Коллонтай В., О неолиберальной модели глобализации, МЕиМО, 1999, № 10.
- Коллонтай В., Еволюция западных концепции глобализации, МЕиМО, 2002, № 1.
- Коллонтай В., Еволюция западных концепции глобализации, МЕиМО, 2002, № 2.
- Норт Д., Институции, икономическа промяна и икономически резултати, ЛИК, С. 2000.
- Олброу М., Глобалната епоха, изд. "Обсидиан", София, 2001.
- Олейник А., Экономика международных отношений, МЕиМО, 2011, № 5.
- Островская Е., Анализ эволюции развитых стран: методология исследования, МЕиМО, 2012, № 4.
- Панков В., Глобализация экономики. Qualis es quo vadis, МЕиМО, 2011, № 1.
- Портър М., Конкурентното предимство на нациите, С., 2004.
- Рийч Р. Трудът на нациите, С., 1992.
- Соколов В., Тенденции развития мировой товарной торговли в 1990-2008 г., МЕиМО, 2011, № 2.
- Спартак, Современный регионализм, МЕиМО, 2011, № 1.
- Стиглиц Дж. Альтернативные подходы к макроэкономике: методологические проблемы и неокензианство, МЕиМО, 1997, № 5.
- Стиглиц Дж. Глобализацията и недоволните от нея, С., 2003.
- Стиглиц Дж., Свободно падане, изд. къща "ИнфоДАР", София, 2011.
- Тофлър А., Трусове във властта, С., "Наука и изкуство", 1996.
- Тофлър А., Шок от бъдещето, С., Народна култура, 1992.
- Хаджиниколов Д. Европейският съюз като глобална търговска сила, С. Албаторос, 2008.

- Хелд Д., Демокрацията. Глобалният ред – от модерната държава към космополитичното управление, КХ, С., 2004.
- Шишков Ю., О гетерогенности глобалистики и стадиях ее развития, 2001, № 2.
- Шишков Ю., внешнеэкономические связи в XXI в. – от упадка к глобализации, МЕиМО, 2001, № 8.
- Шишков Ю., Государство и догоняющее развитие, МЕиМО, 2011.
- Юданов А. Теория конкуренции: прикладные аспекты, МЕиМО, 1997, № 6.
- Barfield C. US Trade Policy: The Emergence of Regional and Bilateral Alternatives to Multilateralism, *Intereconomics*, Sept./Oct. 2007.
- De Masi, M Estevano a. L. Kodres, Who Has a New Economy? *Finance & Development*/June 2001.
- Deoring Th., E. Knappitsch and B. Aigner, Municipalities and Regions in Locational Competition – New Economic Considerations, *Intereconomics*, 2010/4.
- Deutsch K. W. From National Development to Global Community, 1981.
- Grimwade N., *International Trade*, L.d. NY, Routledge, 1992.
- Kappel R., The Challenge to Europe: Regional Powers and the Shifting of the Global Order, *Intereconomics* 2011/5.
- Koopmann G. a. L. Vogel, Regionalisation of Trade and Regionalism in Trade Policy – Patterns, Strategies and Impact, *Intereconomics*, Sept./Oct. 2008.
- Pearson F., S. Payaslian, *International Political Economy Conflict and Cooperation in the Global System*, Mc Graw-Hill College, 1999.
- World Economic Outlook, May, 1997. Доклад на Генералния секретар Кофи Анан на Юбилейната петдесета сесия на Общото събрание на ООН, 1995.
- World Investment Report 2003; 2011; 2012.
- Trade and Development Report 2003; 2012.

МЕТОДОЛОГИЧНИ И ТЕОРЕТИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА МЕЖДУНАРОДНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ОТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА

Резюме:

В студията са изследвани глобалните характеристики на международните икономически отношения (МИО). Изяснява се и се използва новата методология на глобализацията, която е резултат от глобалния подход. Глобалният подход е исторически и логически и обединява знания на теорията за епохите и теорията за системите. Чрез глобалния подход се дефинира ролята на МИО за взаимозависимостта, многомерността и многоцентричността на световната икономическа система. Защиства се тезата, че в условията на глобализацията МИО се променят цялостно, характеризират се със специфични измерения, осъществяват се чрез нов структурен модел и вярното им теоретизиране изисква глобално-либерална концептуална рамка.

Ключови думи: глобален подход, световна икономическа система, глобална икономическа взаимозависимост, глобален либерализъм, структура на международните икономически отношения.

JEL: F00, F01, F13.

**METHODOLOGIC AND THEORETIC CHARACTERISTICS
OF THE INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS
IN THE CONDITIONS OF THE GLOBALISATION****Abstract:**

The study treats the global characteristics of international economic relations. The new methodology is explained and implemented as a global approach. The global approach includes historical and logical approaches based on the theory of epochs and the theory of systems. The contribution of the international economic relations for a more complex and multicentric world economic system is also defined through the global approach. The defended thesis is that globalization changes completely the international economic relations which acquire new characteristics, exist through a new structural model and require a global explanation frame.

Key words: global approach, world economic sistem, global economic interdependence, global liberalism, structure of the international economic relations.

JEL: F00, F01, F13.